

Kansalaisyhteiskunta nyt

**Selvitys suomalaisen kansalaisyhteiskunnan
toimintaedellytyksistä, tilasta ja asemasta**

MAIJA SEPPO (2013)

KEPAN TAUSTASELVITYKSET 38, 2012

ISSN 1796-6469

ISBN 978-952-200-208-2 (PDF)

TAITTO: OLLI SILVENNOINEN

KANSI: SUVI SAVOLAINEN

TEKSTIN TOIMITUS: OUTI HAKKARAINEN, KIRSI KOIVUPORRAS-MASUKA

KEPA RY

TÖÖLÖNTORINKATU 2 A

00260 HELSINKI, FINLAND

TEL +358-9-584-233

FAX+358-9-584-23-200

KEPA@KEPA.FI

WWW.KEPA.FI

TUETTU ULKOMINISTERIÖN KEHITYSYHTEISTYÖVAROIN.

ESITETYT MIELIPITEET OVAT HENKILÖKOHTAISIA EIVÄTKÄ VÄLTTÄMÄTTÄ EDUSTA KEPAN VIRALLISTA KANTAA.

Sisältö

Esipuhe	4
1. Osa yhteiskuntaa	5
2. Kansalaisyhteiskunnan tilasta	6
Suomalaisen kansalaisyhteiskunnan kehityskaari	
Kansalaisyhteiskunnan päätoimijat	
Yhdistysten luvattu maa	
Suomalaisen kansalaisyhteiskunnan erityispiirteet	
Kehitys- ja globaalikysymykset	
3. Trendit ja ajankohtainen keskustelu	13
Muutokset vapaaehtoistoiminnassa	
Kansalaistoimintaan sitotumisen muutos	
Virtuaalinen kansalaistoiminta	
Aggressiivinen aktivismi	
Ammattimaisuuden kasvu ja yritysysteistyö	
Monikulttuurisuus	
Suhde globaaliin kansalaisyhteiskuntaan	
Kansalaistoiminnan tulevat suunnat	
4. Toimintaympäristö	19
Lainsäädäntö	
Taloudellinen toimintaympäristö	
Kansalaisyhteiskunnan viranomais-suhteet	
5. Kansalaisyhteiskunnan toimijoiden asema ja rooli	25
Vaikuttamismahdollisuudet Suomessa	
Globaaliasioista kiinnostuneiden asema	
Liite 1: Kansalaisyhteiskunnan tilaa seuraavia ja kirjaavia tahoja	27
Liite 2: Kansalaistoimintaa säätelevät keskeiset lait	28
Lähteet	30

Esipuhe

Tämä selvitys on erityisesti tarkoitettu suomalaisille kansalaisjärjestöille, jotka vahvistavat globaalin etelän kansalaisyhteiskuntia yhdessä paikallisten kumppaneidensa kanssa tai muutoin pohtivat rooliaan kansalaisyhteiskunnan toimijoina.

On itsestään selvää, että aito pyrkimys kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kapasiteetin vahvistamiseen globaalissa etelässä vaatii kaikkia osapuolia perehtymään kohdemaan toimintaympäristöön. Suomalaisen järjestön on kuitenkin yhtä lailla tärkeää olla perillä omasta taustastaan ja siitä lisäarvosta, mitä voi kumppaneilleen globaalissa etelässä tarjota.

Pitkän linjan kansainvälinen toimija Hilikka Pietilä kertoo ”Yli rajojen” -kirjassaan (2013), että hän alkoi tutkia ja kirjoittaa naisten aseman kehityksestä Suomessa, ja suomalaisen hyvinvointivaltion historiasta, koska se oli parasta, mitä hän pystyi yhteistyökumppaneilleen globaalissa etelässä tarjoamaan. Suomalaisen kansalaisyhteiskunnan erityispiirteiden tunnistaminen auttaa myös ymmärtämään, miksei muualla toimita totuttuun kotimaiseen tapaan esimerkiksi viranomaisten kanssa.

Kansalaisyhteiskunta nyt tarjoaa tiiviissä muodossa keskeistä tietoa suomalaisen kansalaisyhteiskunnan historiasta, muutoksesta, toimijoista, erityispiirteistä, toimintaympäristöstä, viranomaissuhteista ja kansalaistoiminnan tulevista suuntauksista. Se tarjoaa myös linkkivinkkejä suomalaisen kansalaisyhteiskunnan tilan seuraamiseksi ja listan kansalaistoimintaa keskeisesti säätelevistä laeista. Selvitys julkaistaan tiivistettynä englanniksi, jotta se on myös suomalaisten järjestöjen kansainvälisten kumppanien käytettävissä.

Selvityksessä nousee esiin myös monia suomalaisten toimijoiden omassa yhteiskunnassaan kohtaamia haasteita, joita ne voivat laajalti jakaa etelän kumppaneidensa kanssa. Kansalaisten aidon osallistumisen turvaaminen on niistä ehkä keskeisin. Osallistavan hallintokulttuurin kehittäminen avaa mahdollisuuksia kansalaisten omaehtoiselle poliittiselle osallistumiselle. Vaikka paljon edistystä on tapahtunut, julkisen hallinnon ylläpitämät keskustelukanavat ovat kuitenkin heikosti käytössä. Kenen maaperällä keskustelua tulisi käydä?

Kokemus on osoittanut, että virkamiehet eivät aina ole innostuneita kansalaisten osallistamisesta, viehän se paljon aikaa ja virkamiesten valtaa. Yhä edelleen suomalaiset kansalaisjärjestöt kohtaavat näennäiskuulemisia. Osallistamisen pakko ei takaa järjestöjen äänelle todellista merkitystä.

Riittävät resurssit on toinen tärkeä haaste. Julkisen rahoituksen lisäksi myös muulla varainhankinnalla on kasvava osuus suomalaisten järjestöjen kokonaistaloudesta. Varainhankinnan kenttä on nopeasti muuttuva ja myös kaupallistuva. Menestyksekkään varainhankinnan edellytyksenä on yhä enemmän kyky paketoida järjestön toiminnot kullekin rahoittajalle sopivaksi. Järjestöt joutuvat entistä enemmän käyttämään aikaa ja rahaa riittävien resurssien hankkimiseen, ja myös miettimään oman toimintansa reunaehdoja.

Selvityksen tulosten esittelyyn liittyvässä keskustelussa pohdittiin lisäksi myös suomalaisen kansalaisyhteiskunnan konsensushakuisuutta, mikä toisaalta mahdollistaa sävyisän yhteistyön viranomaisten kanssa, mutta samalla laimentaa yhteiskunnallista keskustelua ja vaikuttamista.

Joidenkin mielestä konsensushakuisuus on suomalaisen yhteiskunnan juhlimisen arvoinen voimavara globaaleissa toiminnoissa. Olisihan kansalaisyhteiskunnan ja valtion välinen keskustelu mahdollista ilman luonteavaa yhteyttä. Keskustelussa toivottiin kuitenkin myös, että monikulttuurisuuden lisääntyminen haastaa suomalaista konsensushakuisuutta ja kehittää keskustelukulttuuriamme.

Toivomme, että tämä selvitys osaltaan tukee suomalaisten kansalaisjärjestöjen kapasiteettia toimia niin kotimaassa kuin globaalissa etelässäkin. Kannustamme järjestöjä myös tuomaan etelän kumppaneidensa kokemuksia, ajatuksia ja visioita kansalaisyhteiskunnan vahvistamisesta suomalaiseseen keskusteluun. Osaltamme voimme oppia heiltä ja yhdessä rakentaa vahvempia kansalaisyhteiskuntia.

Helsingissä, 11.6.2013

OUTI HAKKARAINEN

Kehityspoliittinen asiantuntija, Kepa

AULI STARCK

Järjestökoordinaattori, Kepa

1. Osa yhteiskuntaa

Kansalaisyhteiskunta on sosiaalisen, yhteiskunnallisen ja poliittisen osallistumisen ja innovoinnin tila, jossa kansalaiset organisoituvat heille tärkeistä asioista virallisesti tai epävirallisesti toimien.

Kansalaisyhteiskunta määritellään tyypillisesti yhdeksi yhteiskunnan kolmesta sektorista yhdessä valtion ja markkinoiden kanssa.¹ Neljäntenä sektorina nähdään usein perhe ja yksilöt.² Toisaalta yhteiskunta voidaan jäsentää neljään osaan myös siten, että mukana on valtion, markkinoiden ja kansalaisyhteiskunnan lisäksi niiden keskinäiseen leikkauskohtaan sijoittuva poliittisen vuorovaikutuksen tila.³

Tällaisessa jaottelussa kaikki osat ovat keskenään aktiivisessa vuorovaikutuksessa. Ne myös muuttuvat jatkuvasti ja niiden väliset rajat ovat häilyviä. Yhteiskunnan eri osat nähdään ennemmin toiminnallisina tiloina kuin toimijaryhmiin perustuvina staattisina sektoreina, sillä monet toimijat voivat eri aktiviteettien perusteella kuulua useaankin eri sektoriin.⁴

Yhteiskunnalliset yritykset, järjestöjen työsäännön hyödyntämät yritystoiminnan mallit sekä julkisen sektorin järjestöille ja yrityksille siirtämät yhteiskunnalliset velvoitteet ovat esimerkkejä sektorirajojen muuttumisesta ja häilyvyydestä. Yhteistä kansalaisyhteiskunnan toimijoille on kuitenkin niiden yleishyödyllisyys.

Kansalaisyhteiskunnan toimijat eivät pyri taloudelliseen tuottoon eivätkä viralliseen poliittiseen tai lainsäädäntövaltaan. Kansalaisten omaehtoisuus, toimijuus, autonomisuus, vapaaehtoisuus ja yhteisöllisyys ovat keskeisiä piirteitä kansalaisyhteiskunnan toiminnassa.

Kansalaisyhteiskunta tasapainottaa toisaalta julkisen vallan jäykkyyttä ja toisaalta markkinoiden kovuutta. Parhaimmillaan sen tehtävä on käydä vuoropuhelua ja esittää vaihtoehtoja muille sektoreille sekä tarjota kansalaisille mahdollisuuksia toteuttaa itseään ja osallistua yhdessä mielekkääksi katsomaansa toimintaan.⁵ Harju määrittelee kansalaisyhteiskunnan päätoimijoiksi kansalaisliikkeet, ei-valtiolliset organisaatiot, kansalaisten yhdistykset ja aktivistiryhmät.

Kansalaisyhteiskunta tukee demokratiakehitystä toimimalla välittäjänä yksittäisten kansalaisten ja julkisen päätöksenteon välillä. Kansalaisyhteiskunta myös täydentää ja osin korvaa julkisen sektorin puutteellista palveluntuotantokykyä.

Vaikka useimmat yhdistykset ovat epäpoliittisia, kollektiivinen kansalaisten toiminta ja edunvalvonta on kanavoitunut pääosin järjestäytyneeseen yhdistystoimintaan. Kansalaisjärjestöt ja -liikkeet kuitenkin haastavat ja uudistavat poliittista järjestelmää.

Tässä mielessä kansalaisyhteiskunta täydentää puoluepolitiikkaa. Suomessa kansalaisyhteiskunta on kuitenkin niin heterogeeninen, että sen yhteiskunnallinen näkyvyys on heikompi kuin monessa muussa maassa.⁶ Tämä näkyy esimerkiksi siinä, ettei Suomessa ole kansalaisjärjestöjen yhteistä kattojärjestöä.

¹ Esim. Ilmonen 2003, 7

² Esim. Harju 2010, 12; Grönlund 2012, 14

³ Hakkarainen 2009

⁴ Toimijoiden jaottelemisesta aktiviteettien perusteella ks. esimerkiksi Young 2000, 160.

⁵ Harju 2010, 19

⁶ Lattunen 2006

2. Kansalais-yhteiskunnan tilasta

Suomalaisen kansalais-yhteiskunnan kehityskaari

Ihmiset ovat aina toimineet yhdessä tärkeinä pitämiensä asioiden puolesta. Vakiintunut kansalaistoiminta syntyi valistuksen aikana 1700-luvulla, kun Euroopassa porvaristo ja keskiluokka alkoivat vaatia tasa-arvoisia yhteiskunnallisia oikeuksia. Myös Suomessa syntyi yhdistyksiä edistämään kansallisia kysymyksiä ja kulttuuria.⁷ Raittiusasia ja kotimaan köyhyyden herättämä hyväntekeväisyys synnyttivät lukuisia yhdistyksiä 1800-luvun alkupuolelta lähtien.

Venäjän vallan aikana Suomi vaurastui. Sivistyneistö muodostui 1800-luvun jälkipuoliskolla, jolloin luotiin perusta vahvalle puolue- ja ammattiyhdistystoiminnalle sekä erityisesti kasvatukseen ja koulutukseen liittyvälle kansalaistoiminnalle. Samaan aikaan aloittivat myös naisasialiike, urheilu- ja nuorisoseurat sekä uskonnolliset yhdistykset varsin merkittävän toiminnan.

Tässä ajassa ovat myös suomalaisen kehitysyhteistyön juuret: järjestöjen lähetystyö alkoi 1800-luvun lopulla.⁸ Kansallisuusaate oli ajan hengen mukaisesti kaikkien toimintaa yhdistävä tekijä. Siksi voidaan katsoa, että kansalaistoiminta loi henkisen pohjan itsenäisen Suomen synnylle.⁹ Hilikka Pietilä toteaa suomalaisen hyvinvoinnin syntyneen ”alhaalta päin”, sillä alkuunpanijana oli kansalaistoiminta eikä niinkään julkiset investoinnit.¹⁰

Sisällissota vuonna 1918 jakoi kansan kahtia ja poliittinen kahtiajako vahvistui myös sivistys-, kulttuuri- ja urheiluseurojen toiminnassa. 1930-luvulla noussut oikeistolaisuus pakotti monet vasemmistolaiset järjestöt lopettamaan toimintansa. Useat niistä aloittivat toimintansa kuitenkin uudelleen poliittisen suunnan vaihduttua. Poliittiset tuulet vaikuttivat samalla ta-

voin myös oikeistoradikaaleihin yhdistyksiin, joista moni lopetti sotien jälkeen 1940-luvulla. Järjestötoiminnan poliittisen kahtiajaon katsotaan umpeutuneen vasta 1900-luvun lopulla.

Sotien jälkeinen vaurastumisen aika yhdessä nopean rakennemuutoksen ja kaupungistumisen kanssa muuttivat kansalaistoiminnan muotoja. Ammattiyhdistysliike ja muu ammatillinen yhdistystoiminta vahvistuivat. Muu yhteisöllinen kansalaistoiminta supistui nopeasti muuttoliikkeen, kaupungistumisen ja elinkeinorakenteen muuttuessa.¹¹

Hyvinvointivaltio alkoi muotoutua julkisen sektorin ohjauksessa. Hyvinvointivaltion kasvupohjana olivat demokratian, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon ja yhteisvastuun arvot.¹² Samat arvot toimivat myös kansalaistoiminnan vahvana taustana.

Samalla hyvinvointivaltion kasvu 1960-luvulta alkaen kytki kansalaistoiminnan valtioon: valtion tehtävien laajennuttua syntyi eri toimijoiden etu- ja intressijärjestöjä, samoin kuin elämäntapayhdistyksiä, jotka alkoivat käydä vuoropuhelua julkisen vallan kanssa ja tukivat hyvinvointivaltion rakentamista.

Näihin aikoihin lisääntyi myös suomalaisten huoli ja toiminta kehitysmaiden köyhien puolesta. Niistä kuultiin entistä ajantasaisemmin, kun televisio toi Biafran nälänhädän, Vietnamin sodan ja Chilen vallankaappauksen suomalaisten olohuoneisiin. Suomalainen kehitysmalliike alkoi muotoutua.¹³

Monet perinteiset yhdistystoiminnan muodot kuolivat tai muuttuivat 1970-luvulla. Radikaali yhteiskunnallinen herääminen Suomessa kanavoitui paljolti yhdistystoimintaan. Vahva politisoituminen muutti spontaanit kansanliikkeet byrokraattisemmiksi valtakoneistoiksi. Tämä vaikutti koko toimintakenttään: järjestäytyminen, suunnitelmallisuus, palkattu henkilökunta ja sitä myöten myös rahoitusavustusten vaatima muodollisuus muuttivat suomalaista järjestäytyneen kansalaistoiminnan kenttää pysyvästi aiempaa hierarkkisemmaksi ja jäykemmäksi.¹⁴

Suomalaisten kehitysjärjestöjen valtionavustukset aloitettiin, ensin yksittäisinä rahoituksina ja vuodesta 1974 alkaen järjestelmällisesti. Järjestöt olivat tärkeitä tekijöitä Suomen virallisen kehitysyhteistyön syntymi-

7 Harju 2003, 21

8 Ainamo et al. 2011, 97

9 Harju 2003, 24

10 Pietilä 2007, 5

11 Harju 2003, 88

12 Pietilä 2007, 3

13 Hintikainen 2011, 18

14 Harju 2003, 26

sessä. Niitä kutsuttiin mukaan alan työryhmiin asiantuntijoina ja niiden merkitys kansalaismielipiteen myönteisessä muodostumisessa tunnustettiin.

Kansalaisyhteiskunnan nykyinen renessanssi alkoi 1980-luvulla. Silloin huomattiin, ettei valtio kykenekään yksin tuottamaan hyvinvointia kansalaisilleen.¹⁵ Kansalaisyhteiskunnan roolia alettiin pitää tärkeänä hyvän hallinnon edistäjänä ja vartijana, sillä se toimi tehokkaasti ja innovatiivisesti ”ruohonjuuritasolla”. Tämän vuoksi kansalaisyhteiskunnan rooli nähtiin tärkeäksi taloudelliselle kehitykselle.

Myös kehitysyhteistyöjärjestöjen rahoitus nousi: vuonna 1974 tukea annettiin kymmenelle kehitysyhteistyöhankkeita aloittavalle järjestölle, kun vuonna 1983 tuettuja kehitysyhteistyöhankkeita oli jo 59.¹⁶ Kehitysjärjestöjen tiedotusroolia pidettiin alusta asti tärkeänä ja sitä myös rahoitettiin. Tarkoituksena oli rakentaa kehitysyhteistyölle myönteistä ilmapiiriä Suomessa.

1980–90-luvuilla kansalaistoiminta alkoi irtautua puoluepoliittisista kytköksistä ja uudentyyppisiä järjestöjä alkoi ilmaantua. Samalla järjestöjen rahoitus muuttui vuosivastuksista erillisavustuksiksi ja hankerahoitukseksi. Tämä kehitys pirstaloi järjestökenttää ja alkoi muuttaa sitä oleellisesti. Uusia yhteiskunnallisia liikkeitä nousi ja uudenlaiset toimintatavat yleistyivät: lyhytkestoinen, spontaani toiminta, jolla on vahvat kansainväliset yhteydet ja median taitava hyväksikäyttö.¹⁷

Silti 1980-lukua pidetään ”järjestöjen vuosikymmenenä”.¹⁸ Järjestöjen kehitysyhteistyön ajateltiin yleisesti olevan valtiollista tehokkaampana, mikä osaltaan synnytti uusia järjestöjä. Järjestöjä rahoitettiin sekä länsimaissa että globaalissa etelässä. Kasvanut rahoitus mahdollisti järjestöjen toiminnan, mutta haastoi ne samalla yhä suurempaan ammattimaistumiseen ja kasvuun.

Lamavuodet 1990-luvun alussa leikkasivat julkisia terveys- ja sosiaalipalveluja. Niiden taso ei palautunut ennalleen laman jälkeen, vaan hyvinvointipalveluja ulkoistettiin yhä enemmän yksityiselle sektorille, järjestöille ja perheille.¹⁹ Suomen tuloerot alkoivat kasvaa laman jälkeen ja köyhyys lisääntyi. Tämä on pakottanut järjestöt toimimaan entistä enemmän valtion pal-

velujen korvaajana. Se on haastanut järjestöjen arvoja ja perinteistä asemaa julkisen sektorin täydentäjänä.

Kansalaisyhteiskunnan aikajana

- Vakiintunut kansalaistoiminta syntyi valistuksen myötä 1700-luvulla.
- Suomessa järjestöjen kehitysyhteistyön juuret ovat lähetystyössä 1800-luvun lopulla.
- Sisällissota jakoi järjestökentänkin poliittisesti kahtia. Jako päättyi vasta 1990-luvulla.
- Hyvinvointivaltion kasvu 1960-luvulla kytki kansalaistoiminnan valtioon.
- 1970-luvulla toiminta järjestelmällistyi: suunnitelmallisuus, ammattimaisuus ja byrokratia lisääntyivät, järjestöjen rahoitus säännöllistyi.
- 1980-lukua pidetään kansalaisyhteiskunnan renessanssina: huomattiin, ettei valtio pysty yksin tuottamaan hyvinvointia, jolloin järjestöjen rooliksi muodostui palveluiden täydentäminen.
- Kansalaisyhteiskunnan toimijat nähtiin tärkeinä myös taloudellisen kehityksen kannalta. Myös kehitysyhteistyöhankkeiden määrä kasvoi rahoituksen lisääntymisen myötä. Samalla järjestöjä haastettiin yhä ammattimaisempaan toimintaan.
- Lama 1990-luvun alussa leikkasi kotimaan sosiaali- ja terveystaloutta. Järjestöihin kohdistuu paineita toimia yhä enemmän palveluiden tuottajina eikä vain täydentäjinä.

¹⁵ Harju 2010, 11

¹⁶ Onali 2005, 20; Hintikainen 2011, 7

¹⁷ Itkonen 2000, 17

¹⁸ Hintikainen 2011, 13

¹⁹ Grönlund 2012, 76

Kansalaisyhteiskunnan päätoimijat

Kansalaisyhteiskunnan kannalta valtio nähdään toisaalta yhteistyökumppanina ja toisaalta vaatimusten kohteena tai jopa vastustajana.²⁰ Tältä pohjalta erityyppiset toimijat voi jaotella kolmeen ryhmään:

1. palvelutuotantoon keskittyvät ja hyvinvointiyhteiskunnan tukijat
2. edunvalvonta- ja intressitoimijat
3. poliittista muutosta hakevat toimijat

Ensimmäistä ryhmää edustavat järjestöt ja ryhmät, jotka tuottavat palveluja niillä aloilla, joilla valtion toiminta ei riitä. Niiden toiminta lähtee konkreettisesta tarpeesta, johon halutaan vastata (esimerkiksi vanhustenhoito, urheiluseurojen vapaaehtoistoiminta, mielenterveystyö). Tavoitteena ei ole niinkään poliittinen muutos kuin asioiden sujuminen. Toiminta perustuu usein vapaaehtoistyöhön.

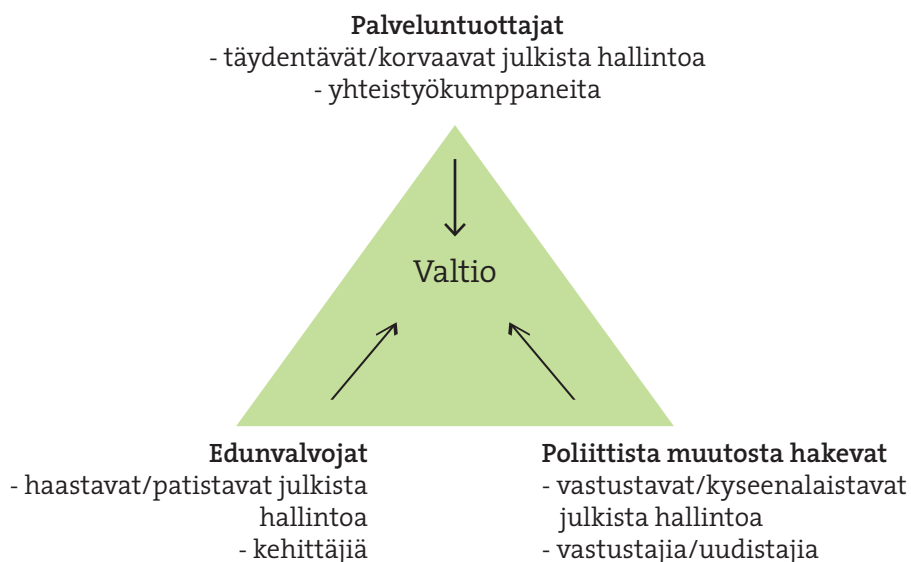
20 Siisiäinen 1998

Edunvalvontaa tekevät järjestöt ovat järjestäytyneitä, yleensä ammattimaisia asiantuntijaorganisaatioita, ja vapaaehtoisia käytetään massan saamiseksi kampanjoissa ja tempauksissa. Ammattiyhdistysliikkeen kattojärjestöt voidaan Suomessa laskea osaksi poliittista järjestelmää niiden vahvan neuvotteluroolin vuoksi. Niiden paikallistoiminta sekä muut edunvalvonta- ja intressiryhmät ovat perinteistä kansalais-toimintaa.

Poliittista muutosta hakevat toimijat ovat ennen toimineet järjestäytyneinä esimerkiksi puolueiden paikallis- ja nuorisojärjestöissä tai puoluepoliittisia kytköksiä omaavissa yhdistyksissä. Nyttemmin tähän joukkoon on tullut myös elämäntapajärjestöjä ja muita aatteellisia yhdistyksiä sekä suuri joukko liikehdintää, jota yhdistää esimerkiksi globalisaatiokriittisyys tai ympäristöasiat.

Entinen valtiokeskeisyys, muutosvies-tin suuntautuminen valtioon, on laajentunut protestiksi markkinavoimia ja ylikansallista päätöksentekoa vastaan. Osa poliittiseen muu-

Kuvio 1. Kansalaisyhteiskunnan toimijoiden eri roolit

tokseen tähtäävästä toiminnasta on varsin anarkistista ja toimintaryhmät muodostavat omia alakulttuurejaan. Isolla osalla toimijoista viesti poliittisesta muutoksesta kanavoituu kuitenkin lähinnä virallisten kuulemismenettelyjen ja yhteiskunnallisen keskustelun kautta.

Kansalaistoiminnan osuus poliittisessä kentässä on jäänyt varsin vähäiselle huomiolle, puolueiden ja talouden etujärjestöjen jalkoihin.²¹ Kansalaisjärjestöt ja yhteiskunnalliset liikkeet ovat kuitenkin yhteiskunnan muutoksen korvaamattomia välineitä: ne haastavat poliittisen järjestelmän vaatimuksillaan ja uudistavat sitä innovaatioillaan. Järjestöillä on siksi tärkeä rooli edustuksellisen demokratian täydentäjinä.

Yhdistysten luvattu maa

Suomessa on yhdistysrekisterin mukaan 135 000 yhdistystä, joista 70 000 toimii arvioiden mukaan aktiivisesti.²² Lisäksi Suomessa lienee noin 20 000–30 000 rekisteröimätöntä yhdistystä. Suomessa yhdistystoiminnan määrä on kansainvälisesti verrattuna suurta, kun toimintaa tarkastellaan suhteessa maan väkilukuun. Tämä herättää kysymään: miksi yhdistystoiminta on Suomessa näin suosittua?

Yksi selitys on suomalainen hallintokulttuuri. Tsaristinen perintö on jättänyt jälkeensä toimintakulttuurin, joka suosii järjestäytymistä ja sääntöjen noudattamista. Toiminta yhdistyksissä on parhaimmillaan selkeää ja turvallista, kun jokainen tietää roolinsa ja valtansa ja keskustelua käydään muodollisen järjestyksen puitteissa.

Yhdistystoiminnan historiasta löytyy toinen selitys: kansalaistoiminnan merkitys ja vaikuttavuus ovat olleet ensiarvoisen tärkeitä suomalaisen identiteetin, kansakunnan, itsenäisyyden ja Suomen sotien jälkeisen vaurauden synnyttämisessä. Omaehtoinen ja vapaaehtoinen yhdistyminen on opettanut suomalaisia oma-toimiseen asioiden hoitoon ja siihen, että tämänkaltaisella toiminnalla on vaikutusta.²³

Yhdistystoiminnan katsotaan tuottavan sosiaalista pääomaa (ihmisten verkostoituminen, luottamuksen rakentuminen, yhteisen hyvän jakaminen) ja kasvattavan aktiiviseen kansalaisuuteen sekä hyviin sosiaalisiin taitoihin. Nämä

ovat olleet tärkeitä taitoja suomalaisen yhteiskunnan rakentumisen aikana. Ne ovat myös kanavoineet eri aikoina yhteiskunnallista tyytymättömyyttä estäen radikaalimmat ilmentymät.

Pasi Saukkosen mukaan perinteisesti suosittujen (puolue)poliittisten järjestöjen ja jossain määrin myös ammatillisten ja talouden alan järjestöjen rekisteröinnit ovat laskussa, kun taas monenlaisten elämäntapa- ja elämäntyyliyhdistysten (kulttuuri, harrasteet, liikunta) osuus on huomattavasti noussut.²⁴

Näyttää siltä, että järjestökentän painopiste on muuttumassa. Kansalaiset suosivat itsensä toteuttamista ja yksilöllistymistä palvelevia elämäntapa- ja elämäntyyliyhdistyksiä perinteisesti menestyneiden järjestötyyppien kustannuksella.

Suomalaisessa järjestökulttuurissa erillään toimiminen on ollut tyyppillistä. Yhteistyötä voivat vaikeuttaa jaksamiseen ja sitoutumishaluun liittyvät tekijät sekä vähäinen toimijoiden määrä.²⁵ Suomalaiseen toimintakulttuuriin ei myöskään kuulu utelias sosiaalisuus ja verkottuminen, vaan toiminta pysyy omassa piirissään. Yhteistyötä voivat rajoittaa myös henkilösuhteisiin ja käytännön järjestelyihin liittyvät ongelmat, aikaisemmat kokemukset ja ylipäätään yhteistyöhön kohdistuvat ennakkoluulot.

Yhteistyötä voivat puolestaan helpottaa rohkea, avarakatseinen ja ennakkoluuloton suhtautuminen sekä kanssakäyminen eri yhdistysten välillä. Olennaista yhteistyön kehittämisen kannalta on selvittää mahdollisia yhteistyön muotoja ja saavutettavia etuja. Toimintakulttuurissa, asenteissa ja ajattelutavoissa on kuitenkin tapahtuttava muutoksia, mikäli kansalaistoiminnan vahvuus halutaan säilyttää.²⁶ Yhteisen hyvän näkeminen, verkostoituminen ja yhteisöllinen oppiminen ovat jatkossa kansalaisyhteiskunnan kehittymisen edellytyksiä.

21 Saukkonen 2010

22 Saukkonen 2010, Harju 2010

23 Harju 2003, 105

24 Saukkonen 2010

25 Kapilo & Savolainen 2012, 41

26 Aro 2012, 16

Syitä järjestöaktiivisuuden taustalla

- Suomalainen hallintokulttuuri: toimintakulttuuri suosii järjestäytymistä ja sääntöjen noudattamista. Toiminta yhdistyksissä on parhaimmillaan selkeää ja turvallista.
- Kansalaistoiminnan merkitys ja vaikutavuus ovat olleet ensiarvoisen tärkeitä suomalaisen identiteetin, kansakunnan, itsenäisyyden sekä vaurauden synnyttämisessä.
- Yhdistystoiminta tuottaa sosiaalista pääomaa ja kasvattavaa aktiiviseen kansalaisuuteen.

Suomalaisen kansalaisyhteiskunnan erityispiirteet

Harjun mukaan kansalaistoiminta Suomessa on keskittynyt konkreettiseen toimintaan ja kansalaisyhteiskunnan rakentaminen on jäänyt taka-alalle.²⁷ Köyhässä Suomessa talkooperinne oli vahva ja sen avulla nostettiin perunat maasta ja rakennettiin seurantalot. Sen sijaan aktiivinen kansalaisuus, vaikuttaminen ja osallistuminen eivät ole Suomessa olleet yhtä vahvaa kuin länsinaapureissa.

Kansalaistoiminnalla on Suomessa siten vähemmän merkittävä ja tunnustettu yhteiskunnallinen rooli kuin muissa pohjoismaissa. Äänestämisen ohella kansalaisten virallisen vaikuttamisen kenttään voidaan laskea valitusoikeus, luottamusmiesthallinto, kansanäänestys ja julkisuusperiaate.²⁸ Kansanäänestyksestä on käyty Suomessa kriittistä keskustelua, mutta sen voimaan ei laajasti uskota. Onko kansa liian valistumatonta tärkeiden päätösten tekemiseen? Julkisuusperiaatteen noudattamisesta on kiistelty meillä jopa oikeusasteissa.

Suomessa yhdistystoiminnalla on sinänsä hyvin tärkeä asema.²⁹ Yhdistysjäsenyydet sekä enenevässä määrin myös virtuaalinen toiminta internetissä luovat suomalaisille paljon sosiaalista pääomaa, verkostoja ja luottamusta yhteis-

kunnan toimivuuteen osallisuuden kautta. Tämä toimii siltana viralliseen päätöksentekoon.

Sen sijaan poliittinen kansalaisuus on Suomessa heikko. Suomalaiset arvostavat instituutiota ja ovat taipuvaisia alamaisuus-ajatteluun, väittää Harju.³⁰ Suomalaiset ovat passiivisia vallankäytön suhteen ja kokevat kriittisen yhteiskunnallisen keskustelun epämukavana. Kansalaisyhteiskunnankin arvoina korostetaan yhdenmukaisuutta, ennakoivuutta ja kompromissihakuisuutta.³¹ Siksi voidaan jopa kysyä, onko Suomessa oikeaa kansalaisyhteiskuntaa.

Suomessa ja muissa Pohjoismaissa hyvinvointiyhteiskunta hoitaa monet palvelut, joita Keski- ja Etelä-Euroopassa hoidetaan vapaaehtoisjärjestöjen, kirkon tai perheiden voimin.³² Niinpä kolmannen sektorin osuus bruttokansantuotteesta ei ole Suomessa kovin suuri. Työvoimaa järjestöt työllistävät vähemmän kuin muissa länsimaissa keskimäärin. Suomalaisen vapaaehtoistoiminnan tärkeimpiä alueita ovat urheilu, liikunta sekä terveys- ja sosiaaliala. Näitä seuraavat lasten ja nuorten kasvatukseen liittyvä vapaaehtoistoiminta.

Suomea pidetään ajoittain vapaaehtoistoiminnan kehitysmaana. Tutkimusten mukaan olemme kuitenkin hyvää eurooppalaista keskitasoa vapaaehtoistoiminnan aktiivisuudessa: useissa entisissä sosialistisissa maissa vapaaehtoistoiminnassa on alle 10 prosenttia väestöstä, kun taas esimerkiksi Ruotsissa ja Yhdysvalloissa luku on yli 50 prosenttia.³³ Suomi sijoittuu keskikastiin tai hieman sen yläpuolelle: yli 30 prosenttia kansalaisista toimii vapaaehtoistyössä. Samaan tasoon asettuvat esimerkiksi Belgia, Intia, Irlanti, Singapore ja Tanska.³⁴

Yhdysvalloissa vapaaehtoistoiminnan suuri määrä liittyy sekä kevyeen julkiseen sektoriin että yhteiskunnallisiin arvoihin: valtaan ja menestymisen tarpeeseen. Vapaaehtoistyötä käytetään verkostoitumiseen sekä oman työuran ja menestyksen rakentamiseen. Grönlundin mukaan vapaaehtoistoimintaan liittyvät tärkeimmät arvot Suomessa ovat toisten hyväksi työskentely (altruismi), yhteiskunnallinen ja sukupuolten välinen tasa-arvo, solidaarisuus ja kaikkien samanarvoinen kohtelu.³⁵

²⁷ Harju 2003, 116

²⁸ Harju 2003, 114

²⁹ Siisänen & Kankainen 2009

³⁰ Harju 2003, 105

³¹ Suurpää 2011

³² Harju 2003, 34

³³ Nylund & Yeung 2005, 14

³⁴ Musick & Wilson 2008, 34

³⁵ Grönlund 2012, 16

Jako kymmeneen

Kansalaistoiminnan eriytymistä kuvaa jaottelu, jossa kansalaisjärjestöt on ryhmitelty kymmeneen ryhmään niiden toiminnan ja kehitysvaiheen mukaan:

- 1) **Uskonnolliset liikkeet**, yleensä sisäisesti heterogeeninen ryhmä, jonka yhteisenä piirteenä on vahva sisäinen sitoutuminen ja solidaarisuus ja sen kääntöpuolena usein sisäänpäinlämpiävyys ja heikko kiinnostus yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Monet sinänsä uskonnolliset toimijat sijoittuvat kuitenkin muuhun kuin tähän ryhmään.
- 2) **Vaihtoehtoliikkeet**, joiden toiminta poikkeaa perinteisten järjestöjen toiminnasta, osa on kuitenkin rekisteröitynyt yhdistyksiin. Toiminnassa keskeistä on näkyvyyttä hakeva toiminnallisuus, joka voi olla radikaalia, jopa laitonta.
- 3) **Globaalien arvojen toteuttamiseen pyrkivät järjestöt** ovat poliittisia, mutta ei useinkaan puoluepoliittisia toimijoita. Osa näistä on radikaalin alun jälkeen maltillistanut toimintaansa perinteisemmäksi järjestötoiminnaksi. Joukkoon kuuluvat esimerkiksi monet ihmisoikeus-, ja ympäristötoimijat.
- 4) **Aatteellinen ja hyväntekeväisyystoiminta**, joka perustuu yhteisten arvojen ja yhteisvastuun toteuttamiseen yhdistystoiminnan avulla. Kehitys- ja globaaliasioissa toimivien yhdistysten pääryhmä, Kepan jäsenistön perinteistä ydintä.
- 5) **Solidaarisuuteen perustuvat lähiverkostot**, kuten kaupunginosayhdistykset tai työpaikkojen yhdistystoiminta. Toiminta voi olla virallista ja rekisteröitynyttä yhdistystoimintaa tai löyhiä verkostoja.
- 6) **Intressi- ja edunvalvontaan liittyvä kansalaistoiminta**, esimerkiksi paikallinen ammattiyhdistystoiminta. Eri vähemmistöjen ja tasa-arvoisuutta hakevien intressiryhmien toiminnalle tyypillistä on vahva edustavuus suhteessa omaan jäsenistöön tai taustajoukkoon sekä yhteisten intressien selkeys.
- 7) **Markkinavälitteiset toimijat**, jotka kilpailevat kaupallisten yritysten kanssa. Liikunta- ja harrastustoiminnassa tyypillistä. Toiminnan luonne ei vaadi aatteellista sitoutumista. Vapaaehtoistoiminnan runsas käyttö pitää toimijat kansalaistoiminnan piirissä.
- 8) **Suuret puolivaltiolliset järjestöt**, joilla on vahva palvelutuottajan rooli. Näitä ovat monet sosiaali- ja terveysalan järjestöt sekä sivistysjärjestöt. Yritysyhteistyö on luontevaa näille toimijoille. Haasteena on kansalaistoimintaluonteen ja arvopohjan säilyttäminen.
- 9) **Kriisiytyneet, rajallisesti toimintakykyiset yhdistykset**, joiden toimintamalli on synnytetty aikanaan, ja toimivuutta ei kyseenalaisteta. *Status quo* koetaan turvallisimmaksi vaihtoehdoksi. Tulevaisuuden vaihtoehtoina ovat joko kuoleminen tai uusiutuminen.
- 10) **Toimintakyvyttömät yhdistykset**, joita tekehengitetään ilman jäsenistön yhteisiä päämääriä tai intressejä. Monet ovat syntyneet aikanaan vahvan isänmaallisen tai muun aatteellisen palon kannoiksi. Maailman muuttuessa vanha arvopohja ei enää toimi ja toiminta pyörii tottumuksen tai konkarien voimin. Alan kirjallisuudessa suhtaudutaan sangen kriittisesti näiden "kunniakkaan historian" omaavien järjestöjen tulevaisuuteen: mikä ei toimi, pitäisi lopettaa ja antaa uudelle tilaa.

Jaossa korostuu järjestön elinkaariajattelu: kuoleamisen ja keinotekoisien toiminnan ylläpidon uhka. Jaon tarkkuudesta huolimatta siihen voi olla vaikea sijoittaa joitain uudempia kansalaistoiminnan ilmiöitä, kuten vaikkapa konsultti- tai tutkimustyypistä toimintaa. Tämä kertoo kansalaistoiminnan heterogeenisuudesta ja nopeasta kehityksestä.

(Lähde: mukailen Siisiäistä 1996, siteerattu teoksessa Harju 2003, 159.)

Ne heijastavat hyvinvointiyhteiskunnassa vallitsevia arvoja, joihin liittyvät myös kokemus poliittisesta ja itseilmaisun vapaudesta sekä vahva luottamus kanssaihmiisiin. Nämä yhteiskunnassa vallitsevat arvot muuttuvat hitaasti eikä tämä vapaaehtoisuuden arvopohja ole muuttunut, vaikka yhteiskunnan arvojen väitettään koventuneen.³⁶

Suomalaisia erityispiirteitä

- Kolmannen sektorin osuus bruttokansantuotteesta kohtuullisen pieni.
- Poliittinen kansalaisuus on heikkoa, ihmiset arvostavat instituutioita ja ovat passiivisia vallankäyttäjiä.
- Suomalaisen vapaaehtoistoiminnan tärkeimpiä alueita ovat urheilu, liikunta sekä terveys- ja sosiaaliala.
- Eurooppalaista keskitasoa vapaaehtoistoiminnan aktiivisuudessa.
- Arvopohja: toisten hyväksi työskentely, tasa-arvo, solidaarisuus ja kaikkien samanarvoinen kohtelu.

Kehitys- ja globaalikysymykset

Vaikka kehitysyhteistyön määrärahoja leikattiin rajusti 1990-luvun alussa, järjestöjen kehitysyhteistyön määrärahat eivät prosentuaalisesti vähentyneet. Järjestöt olivat jo institutionalisoituneet vahvasti osaksi julkista kehitysyhteistyötä. Niiden katsottiin edistävän globaalia solidaarisuutta Suomessa ja myös kasvattavan kohdemaiden kansalaisyhteiskuntia.³⁷

Vuonna 2011 valtio tuki noin 150 järjestöä myöntämällä määrärahoja 650 hankkeeseen, joita toteutettiin 103 maassa. Lisäksi ulkoministeriö tuki rahallisesti 82 Suomessa toteutettavaa järjestöjen kehitysviestintä- ja globaalikasvatushanketta vuonna 2011. Vuonna 2012 kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyön määrä-

rahat ylittivät ensimmäisen kerran 100 miljoonaa euroa.

1990-luvulla kehityskriittinen keskustelu oli voimakasta, mikä johti rankkaankin kritiikkiin kehitysyhteistyön oikeutuksesta. Alettiin etsiä uusia vaihtoehtoja kehitysmaita objektivoivalle ja riippuvuutta lisäävälle avulle. Globalisaatiokeskustelu ja sen kritiikki teki näkyväksi Suomen kietoutumisen globaaleihin ongelmiin.³⁸ Globaalin pohjoisen rooli maailman köyhyyden syynä painottui vahvemmin ja toiminnan painopisteiden rinnalle nousi myös kotimaa. Vaikuttaminen poliittiseen päätöksentekoon ja kansalaisten asennekasvatus alkoivat painottua enemmän järjestöjen toiminnassa.

Järjestöjen vaikuttamistyö alkoi laajeta 1990-luvun lopun suurten kansainvälisten kampanjoiden jälkeen.³⁹ Ammattimaisen vaikuttamistyön kehitys oli nopeaa. Sitä vauhdittivat myös lisääntyvät kytkökset Euroopan ammattimaisiin kampanjoihin sekä järjestöissä kasvanut ymmärrys poliittiseen päätöksentekoon vaikuttamisen tärkeydestä globaalin köyhyyden poistamiseksi. Vaikuttamistoiminnalla nähtiin merkitystä paitsi kansalaisten päätöksentekoon osallistumisen välineenä myös oman järjestön tunnettuuden lisääjänä ja varainhankinnan tehostajana.⁴⁰

Monet suomalaiset kehitysjärjestöt näkevät globaalikasvatuksen osana vaikuttamistyötä ja kampanjointia.⁴¹ Kehitysyhteistyön rinnalla tarvitaan yleisen käsityksen mukaan asennekasvatusta, tiedonvälitystä ja kansalaiskeskustelua Suomessa. Globaalikasvatuksen järjestötoiminta on moninaista, hyvin paikallisesta valtakunnalliseen. Muun järjestötoiminnan tavoin, kehitys- ja globaaliasioiden parissa toimivat järjestöt muuttuvat yhteiskunnallisten ja kulttuuristen muutosten myötä.

Mukana työssä ovat järjestöjen ohella useat ministeriöt, joista tärkeimmät ovat opetus- ja kulttuuriministeriö, ulkoministeriö ja työ- ja elinkeinoministeriö. Ulkoministeriön myöntämää tukea kehitysviestintään ja globaalikasvatukseen kanavoitiin kaksi miljoonaa euroa 73 järjestölle vuonna 2012.

³⁶ Grönlund 2012, 80

³⁷ Ainamo et al. 2011, 104

³⁸ Hintikainen 2011, 73

³⁹ Muun muassa kainsainvälinen velkahelpotuskampanja Jubilee 2000.

⁴⁰ Saloranta 2008, 4

⁴¹ Saloranta 2008, 6

3. Trendit ja ajankohtainen keskustelu

Muutokset vapaaehtoistoiminnassa

Vapaaehtoistoiminta muodostaa aktiivisen, yhteiskuntaa muuttavan voiman. Vapaaehtoistoimijat seuraavat yhteiskunnallisia trendejä ja murroksia sekä saavat niitä itse aikaan.⁴² Se toimii yhteiskunnan omatuntona reagoimalla usein ensimmäisenä uusiin yhteiskunnallisiin ongelmiin ja tarpeisiin sekä luomalla niihin innovatiivisia ratkaisuja.⁴³

Nyky-yhteiskunnassa vahvistunut yksilöllisyyden korostuminen, vaurauden ja valinnanmahdollisuuksien lisääntyminen sekä sosiaalinen liikkuvuus heijastuvat vapaaehtoisuuden muotoihin. Hyvinvointivaltion rapautuminen jopa korostaa vapaaehtoistoiminnan merkitystä: vapaaehtoistoiminta voidaan nähdä ”tasa-arvon saarekkeena” yhteiskunnan liberalisoitumisen keskellä.⁴⁴ Auttamisen vastuuta siirretään kuitenkin yhä enemmän järjestöille, mikä lisää vapaaehtoistoiminnan arvostusta, mutta samalla uhkaa kasvattaa työmäärän liian suureksi.

Väestön ikääntyminen on vapaaehtoisuuden haaste ja mahdollisuus. Suomessa vanhusten huoltosuhte (yli 64-vuotiaiden suhte työkäisiin) on Euroopan huonoin viimeistään vuonna 2025.⁴⁵ Se voi tarkoittaa julkisten hyvinvointipalvelujen siirtymistä entistä enemmän kansalaistoiminnan hoidettaviksi ja sitä kautta muuttaa kansalaisyhteiskunnan luonnetta. Joka tapauksessa kansalaistoimintaan osallistuu jatkossa entistä enemmän hyväkuntoisia eläkeläisiä – tulisiko kansalaisyhteiskunnasta sen myötä konservatiivisempi ja hampaattomampi?

Näyttää siltä, että vapaaehtoisuus ei ole vähenemässä, vaikka sen muodot muuttuvat.⁴⁶

42 Nylund & Yeung 2005, 13

43 Harju 2003, 49

44 Grönlund 2012, 83

45 Harju 2010, 31

46 Lager et al. 2011, 34

Vapaaehtoistoiminnan rakenteita tulee tukea, jotta se voi toimia jatkossakin: riittävät resurssit toiminnan koordinointiin, nykyistä parempi suunnittelu ja toiminnan seuranta, osaamisen kartuttaminen sekä panostaminen rekrytointiin ovat keskeisiä keinoja vapaaehtoistoiminnan jatkuvuuden turvaamiseksi.⁴⁷

Kansalaistoimintaan sitoutumisen muutos

Muutokset suomalaisten sitoutumisessa kansalaistoimintaan ovat selvät. Lisääntynyt kiire, elämyksellisyyden vaatimus ja vaihtuvat kiinnostuksen kohteet vähentävät pitkäaikaista sitoutumista yhteen toimintaan. Tämä haastaa perinteisen yhdistystoiminnan, jonka ylläpito vaatisi nykyajalle yhä vieraampaa sitkeyttä ja paneutumista.

Kansalaistoiminnan tulee siten etsiä uudenlaisia toimintatapoja uusia osallistujia houkuttellakseen. Järjestöjen tulisi esimerkiksi lisätä projektimaisuutta, virtuaaliyhteyksiä, kansainvälistä verkostoitumista ja aitoja vaikuttamismahdollisuuksia sekä olla kaiken kaikkiaan entistä spontaanimpia.

Suomalaisten vaurastuminen ja asiakkuusajattelun leviäminen tukevat palvelun käyttäjän ja maksajan roolia kansalaistoiminnassa: vapaaehtois- ja talkootyö voidaan ulkoistaa palveluntuottajalle. Onko ihmisillä vielä aitoa halua ja kiinnostusta liittyä yhteisöihin? Miten yhteisöllisyyttä voidaan vahvistaa? Järjestöjen vaikeutena on yhteisöllisyyttä rakentavan ydintoiminnan jääminen katveeseen, kun resurssit on suunnattava helpommin mitattaviin ja nopeammin näkyviä tuloksia tuottaviin palveluihin.

Kansalaistoiminta on osa kuluttamista. Tämä haastaa myös järjestöjen toiminnan yhä nopeampaan uusiutumiseen, tehokkaaseen markkinointiin ja toiminnan laadun kehittämiseen.⁴⁸ Kiinnostuksen herättäminen vaatii trendien ja arvojen muutosten yhä tarkempaa seuraamista ja analyysia.

Uudet, poliittista muutosta hakevat vaikuttamismuodot eivät kanavoidu vain olemassa olevien ryhmien, yhdistysten tai puolueiden kautta.

47 Pessi & Oravasaari 2010, 167

48 Harju 2010, 35

Vaikuttaminen yksilöityy ja muuttuu erilaisiksi hetkellisiksi elämäntapakokeiluiksi, uusyhteisöllisyydeksi, jossa korostuvat itseohjautuvuus, virtuaalisuus, spontaanisuus sekä irrottautumisen ja liittymisen vaihtelut.⁴⁹

Puhutaan ostoskoriaktivismista, jossa osallistumisreppuun kerätään eri kampanjoiden ja toiminnan palasia itselle sopivaksi paketiksi.⁵⁰ Arvion mukaan jopa yli puolet 20–30-vuotiaista harjoittaa ”kevytaktivismia”. Sen piirteitä ovat byrokraattisesti kevyt osallistuminen, eettiset elämäntapavalinnat ja netissä tapahtuva vaikuttaminen.

Pessin ja Oravasaaren mukaan nuoria kannattaa haastaa mukaan toimintaan ymmärtäen heidän tarpeensa: sitoutumattomuus mahdollistaa innostumisen uudesta ja arvojen moninaisuus sekä suhteellisuus haastavat valitsemaan.⁵¹ Yksilöllisyys tarvitsee haasteita, joilla omaa identiteettiä rakennetaan.

Nuoret eivät ole itsekkäitä vaan yksilöllisyys tarkoittaa erilaista toimintatapaa: pistemäistä, projektimaista toimintaa, johon osallistumisen kynnys on matala ja helppo, omaehtoista eikä liian valmiiksi ideoitua toimintaa, jossa voi ottaa vastuuta. Tarjonnan pitää olla monipuolista: ideologista, hauskanpitoa, konkreettista, porukalla tehtävää tai itsenäistä. Aktiivinen rekrytointi saa olla jopa aggressiivista.

Osallistumisen ennakoidaan myös kasautuvan: yhteiskunnan hyväosaiset tekevät vapaaehtoistyötä ja osallistuvat, osa ihmisistä haluaa vetäytyä Amor-yhteiskuntaan (Amor = ”Antakaa meidän olla rauhassa”) netin ja viihteen pariin.⁵² Yllykkeenä kansalaistoiminnasta vieraantuneiden osallistamiseen toiminee ajatus siitä, että sopivissa vertaisryhmissä huonoosaisetkin kansalaiset kokevat olevansa hyödyllisiä ja ihmisiä ihmisten joukossa.⁵³

Virtuaalinen kansalaistoiminta

Häyhtiön mukaan verkossa tapahtuva kansalaisaktivismi kääntää järjestötulevaisuuden skenaariorituaaliksi: kansalaistoiminta ei ole riippuvaista järjestöjen resursseista tai ammatti-

49 Stranius 2009; Niskanen 2006; Roivainen & Korpela 2008

50 Stranius 2006, 67

51 Pessi & Oravasaari 2010, 172

52 Kareinen 2009

53 Mokka & Neuvonen 2006, 8

Muuttuva kansalaistoiminta

- Pitkäaikainen sitoutuminen yhteiseen toimintaan on vähentynyt
- Kolmannen sektorin odotetaan ottavan suuremman osa yhteiskunnan palveluista hoitaakseen. Samalla vapaaehtoistoiminnan tarve kasvaa: vapaaehtoistoiminnan arvostus, mutta myös kuormittavuus lisääntyy
- Perinteinen yhdistystoiminta ei enää houkuta tai sovi nykyiseen elämäntaparytmiin: paine uudistua ja muuttaa toimintaa projektimaisemmaksi ja houkuttelevammaksi yksilöille
- Vaikuttaminen yksilöityy, tarjonnan tulisi olla monipuolista ja osallistumiskynnyksen matala
- Verkon merkitys osana toimintaa on kasvanut ja muodostaa tärkeän osan
- Osallistuminen kasautuu tietyille toimijoille

osaamisesta.⁵⁴ Asioiden politisoitumiseen ei tarvita järjestöbyrokratiaa, vaan verkkopolitiikka läpäisee aika- ja paikka-rajoitteet.

Toiminnan suunta on mennyt yhteiskunnallisesta henkilökohtaiseen: verkon kautta kuka tahansa voi osallistua uuteen aloitteeseen, ilman aiempaa taustaa ja ilman sitoutumista. Stranius totetaa, että ”Hyvä kansalaistoiminta on kuin ilmaveivi: tarvitaan inspiroiva yksilösuoritus”.⁵⁵ Se voi johtaa suureen joukko-voimaan, juuri sen tärkeän hetken ajaksi.

Asioiden kärjistymisen ja verkossa esille nousevat selkeät vastakkainasettelut voivat palauttaa politiikasta etäännyneitä ihmisiä takaisin yhteiskunnallisiin keskusteluihin. Julkisen vallan tarjoamien osallistumiskanavien rinnalle on kehittynyt monipaikkainen ja -tilainen verkosto, jossa kansalaiset toimivat omaehtoisesti, ”individualistisen kollektiivisesti”.⁵⁶

54 Häyhtiö 2010, 80

55 Stranius 2011

56 Häyhtiö 2010, 80

Lukuisat toisistaan eriytyneet, toimintatavoiltaan poikkeavat organisaatiot ja ryhmät ovat internetissä yhdentyneet asiapohjaisiksi, valtioiden rajat ylittäviksi verkostoiksi. Esimerkiksi sodanvastainen kansalaistoiminta on enenevässä määrin siirtynyt parveilemaan internetiin, jossa toimijat kohtaavat, viestivät ja vaikuttavat eri tavoin ja eri suuntiin.

Parveilulle tyypillistä on, että siihen osallistuvat voivat olla arvoiltaan ja lähtökohdiltaan hyvin erilaisia, mutta parven tavoite yhdistää heitä hetkeksi.⁵⁷ Internet on oivallinen ympäristö parven muodostukselle ja sen ylläpidolle. Parvessa luodaan me-henkeä, yhteisyyttä ja opitaan yhdessä.

Tekninen kehitys tuo mahdollisuuksia kansalaisyhteiskunnan toiminnalle. Tiedon lisääntyminen, ihmisten saavutettavuus, tämänhetkisyys ja uudet raikkaat toimintatavat luovat aivan uusia vaikuttamisen ja toiminnan ulottuvuuksia. Toisaalta yhä enenevät, raflaavammat ja kohti käyvämmät yhteydenotot voivat lisätä myös vastareaktioita ja lamaanusta: kun informaatio-tulvaa ei voi hallita, mahdollisuuksia ja valintoja tulee liikaa.

Aggressiivinen aktivismi

1980-luvun lopulta lähtien eläinaktivismi alkoi saada sekä aggressivisempia piirteitä, ja samalla median kasvavaa huomiota. Rajut tempaukset ja laittomat iskut levisivät myös moniin muihin yhteiskunnallisiin epäkohtiin tarttuviin liikkeisiin.⁵⁸

Huomiotaloudessa vaaditaan aina vain näyttävämpiä toimia median ja päättäjien huomion kiinnittämiseksi. Vaikka Suomessa esiintyy radikaalia ja väkivaltaistakin aktivismia, kansainväliset virtaukset yleensä laimenevat Suomeen tullessaan.

Keskustelua on käyty siitä, ovatko Suomessa takavuosina nähdyt väkivaltaiset iskut huliganismia vai onko niillä yhteiskunnallinen sanoma?⁵⁹ Toisaalta koetaan, että valtio kesyttää aktivismin joko antamalla sen vaatimuksille hieman tilaa tai marginalisoimalla ja murskaamalla sen.⁶⁰ Tyypillinen esimerkki on vaikkapa ympäristöliikkeen toimijoiden osallistaminen päätöksentekoon tai juuri tuo huliganismilla leimaaminen.

57 Häyhtiö 2010, 83

58 Tuomivaara 2006, 306

59 Vanhanen 2006, 58

60 Muurimäki 2006, 72

Yhteiskunnallisesti legitiimiin keskusteluun osallistumista monet radikaalit arvostelevat periaatteiden myymisestä.⁶¹ He pelkäävät viestinsä vesittymistä eivätkä halua neuvotella. Tällöin kansalaisaktivismikin nähdään vain näpertelynä ja osana nykyisen yhteiskuntajärjestelmän tukemista. Ainoana vaihtoehtona on suora toiminta, yhteiskunnan pakottaminen muutokseen. Yhteiskunnan määrittely laillisuudesta kyseenalaistetaan: onko omaisuuden suojaaminen esimerkiksi tärkeämpää kuin elämän suojeleminen?

Ammattimaisuuden kasvu ja yritysyhteistyö

Myös ammattimainen järjestötoiminta vahvistuu. Sekä järjestöjen hanketoiminta että asioihin vaikuttaminen, kampanjointi ja edunvalvonta vaativat yhä suurempaa ammatillista osaamista ollakseen vaikuttavaa. Kasvavat läpinäkyvyyden ja korkean laadun vaatimukset, erityisesti julkisin varoin rahoitetussa toiminnassa lisäävät ammattitaitoisen suunnittelun, seurannan ja arvioinnin tarvetta ja myös työn määrää.

Toiminnan markkinointi lahjoittajien, vapaaehtoistoimijoiden tai poliittisen näkyvyyden saamiseksi vaatii myös ammattiosaamista. Aiemmin vapaaehtoisvoimin tehty työ järjestöissä siirtyy yhä useammin ammattilaisille, ja toisaalta ammattimaiseen työhön on yhä vaikeampi integroida vapaaehtoisia maallikoita.

Järjestötoiminnan ammattimaistumisen myötä yritysten kiinnostus järjestöjen kanssa tehtävään yhteistyöhön on lisääntynyt. Myös järjestöt näkevät yritysyhteistyössä yhä suurempia mahdollisuuksia toteuttaa tavoitteitaan ja lisätä rahoitusta.

Yrityksille hyväntekeväisyys ja järjestöjen sponsorointi ei riitä.⁶² Ne haluavat tehdä yhteistyötä paitsi oman vastuullisuutensa osoittamiseksi, myös ydintoimintansa toteuttamiseksi. Ne toivovat järjestöiltä yhä suurempaa aloitteellisuutta ja molempia hyödyttäviä tarjouksia, jotka parhaimmillaan voisivat luoda uutta toimintaa.

Hyväntekeväisyyttä ja sponsorointia voi harjoittaa pientenkin järjestötoimijoiden kanssa, mutta mitä lähempänä yrityksen ydintoimintaa

61 Saarikoski 2006, 84

62 Korppi 2012, 34

ja bisnestä hyödyttävää yhteistoimintaa ollaan, sitä paremmin yhteistyökumppaneiksi sopivat suuret, tunnetut ja kansainväliset järjestöt.⁶³

Parhaimmillaan yritysten ja järjestöjen yhteistyö voi olla uusia innovaatioita ja hedelmällistä asiantuntijuuden vaihtoa niin, että molemmat hyötyvät. Vaarat ovat suuremmat pienillä järjestöillä, joiden osaaminen ja resurssit voivat yritysyhteistyössä joutua tiukoille, tai joille voi tulla houkutus venyttää periaatteitaan rahoitusta saadakseen.⁶⁴

Toinen näkökulma järjestöjen ja yritysten yhteistyöhön on sen vaikutus toimintaympäristöön.

Kansalaisyhteiskuntaa pidetään demokratian, hyvän hallinnon, läpinäkyvyyden ja tilivelvollisuuden edistämisen moottorina ja vahvistajana. Niillä on suuri merkitys suotuisan toimintaympäristön tarjoamisessa yritystoiminnalle.⁶⁵ Yritykset ovat alkaneetkin nähdä kansalaisyhteiskunnan niille tärkeänä kumppanina myös tästä syystä. Myös julkishallinto suosii eri sektoreiden tiiviimpää yhteistyötä.

Yritysyhteistyö on joka tapauksessa tullut jäädäkseen ja olisi naiivia kuvitella, ettei sillä olisi vaikutusta kansalaistoiminnan arvoihin ja keinoihin. Jääkö rakenteellisen köyhyyden poistaminen katveeseen, kun kehitysmaihin rakennetaan markkinoita länsimaiselle kulutukselle?

Monikulttuurisuus

Ensimmäiset ulkomaalaistaustaisten perustamat yhdistykset Suomessa olivat venäläisiä kulttuuri- ja hyväntekeväisyisyhdistyksiä, jotka aloittivat toimintansa heti itsenäistymisen jälkeen.⁶⁶

1980-luvun jälkeen perustettuja etnistaustaisia yhdistyksiä luonnehtii niiden rooli, josta on muodostunut seuraava: tukea maahanmuuttajien selviytymistä uudessa elinympäristössä, hallita jäsenten taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia riskejä sekä luoda yhtenäisyyttä oman etnisen ryhmän sisällä ja tulkata omaa kulttuuritaustaa uudessa kotimaassa.

Yhteistä maahanmuuttajajärjestöille on myös viranomaisten hallinta- ja palvelutarpeiden eli kotouttamisen tukeminen.⁶⁷ Ne

toimivat maahanmuuttajien identiteettien ja intressien käsittelyn kanavana.

Monikulttuurisia tai -etnisiä yhdistyksiä on perustettu yhä enemmän. Ne mahdollistavat toisten kulttuurien vaikutteiden sekoittumisen omaan kulttuuriin sekä kulttuuristen rajojen ylitykset.⁶⁸ Näyttää siltä, että maahanmuuttajien yhdistyminen suuntaa kohti monietnisyyttä ja -kulttuurisuutta.

Maahanmuuttajayhdistysten toimintaa määrittelee tulevaisuudessa enemmän kotoutumisen tukeminen ja muut yhteiset intressit kuin etninen tai uskonnollinen tausta.⁶⁹ Yhdistyksiä rekisteröidään myös enemmän eli niistä tulee yhä vahvemmin legitiimejä osallistujia yhteiskunnassa.

Yhteiskunnan kannalta monikulttuurinen toiminta rakentaa sosiaalista kansalaisuutta: luo vapautta ja toimijuutta, omaehtoisuutta sekä mahdollistaa toiminnan ja vastarinnan. Näin sosiaalistutaan yhteiskunnan toimintatapoihin. Samalla avautuu mahdollisuus kansalaisuuden määrittelyn laajentumiseen.⁷⁰ Voisivatko monikulttuuriset yhdistykset tuoda lisää poliittista aktiivisuutta perinteiseen suomalaiseen yhdistystoimintaan?

Tärkeimmiksi yhteistyömuodoiksi maahanmuuttajataustaisten yhdistysten ja viranomaisten välillä ovat osoittautuneet erilaiset hyvinvointia tukevat projektit sekä maahanmuuttajajärjestöjen toimiminen asiantuntijoina monikulttuurisuusasioiden neuvottelukunnissa.⁷¹

Yhteistyö on vielä alkutekijöissään, mutta olemassa olevat muodot ovat askel kohti tasa-vertaisempaa ja monimuotoisempaa yhteiskuntaa.

Suhde globaaliin kansalaisyhteiskuntaan

Globalisoitumisen myötä kansalaisyhteiskunta joutuu ratkaisemaan asioita, jotka vaativat toisaalta kansainvälisiä suhteita ja päätöksiä, toisaalta paikallista osaamista.⁷² Globaalin kansalaisyhteiskunnan rakentuminen on vastaus tarpeeseen osallistua ylikansalliseen keskuste-

63 Korppi 2012, 81

64 Latvala 2012

65 Hakkarainen 2012, 3

66 Pyykkönen 2007, 71

67 Pyykkönen 2007, 75

68 Pyykkönen 2007, 19–20

69 Pyykkönen 2007, 119

70 Pyykkönen 2007, 22

71 Saksela 2007, 25

72 Harju 2010, 26

luun ja päätöksentekoon niissä kansainvälisissä elimissä, jotka perustuvat kansanvaltaan.

Kansalaisjärjestöt tuovat asiantuntemusta ja toimivat vahtikoirina näilläkin päätöksenteon foorumeilla. Keskustelua käydään siitä, miten kyetään valitsemaan oikeita ja rajattuja aiheita keskeiseksi kansalaisyhteiskunnan agendaksi ja miten pitää taustajoukot, hyvin moniulotteinen joukkio toimijoita, tyytyväisinä.

Suomalaisten osallistuminen globaaleihin keskustelu- ja päätöksentekofoorumeihin on ollut vielä varsin varovaista. EU:n myötä kansallisen valtion rajat ovat jonkin verran madaltuneet, mutta suomalaisten järjestöjen perspektiivi on vielä kovin Suomi-keskeinen.

Keitä kansalaisyhteiskunnan edustajat globaaleilla areenoilla itse asiassa edustavat? Koska heillä ei ole vaaleilla saatua valtaa ja vastuuta, heidän osuutensa on tuottaa tietoa ja tuoda se julkiseen keskusteluun.

Miten kansalaisyhteiskunnan päätökset pystytään tekemään oikeudenmukaisesti ja strategisesti järkevästi? Tämä edellyttää hyvää valmistautumista, vahvaa yhteistyötä ja yhteistä järjestäytymistä.⁷³ Voidaan myös kysyä, onko globaalien prosessien ytimessä mukana olemi-

nen perusteltua, kun varsinaista valtaa ei ole ja jo mukanaolo voidaan tulkita epätoivotuksi kannanotoksi?

Voiko käydä niin, että joidenkin osallistuessa ja vaikuttaessa toisilta tullaan syöneeksi vaikuttamistilaa, koska asiat ovat monitahoisia ja osallisista vain osa pääsee vaikuttamaan ja tuomaan omia näkökulmiaan esiin?

Globaalin kansalaisyhteiskunnan vahvistuksessa siitä haaveillaan edustuksellista. Maailmanparlamentista kaavaillaan globaalia demokraattisesti valittua elintä, joka edustaisi maailman kansalaisia ja toimisi näin vastavoimana valtioiden ja yksityisen sektorin kansainvälisille toimijoille.⁷⁴

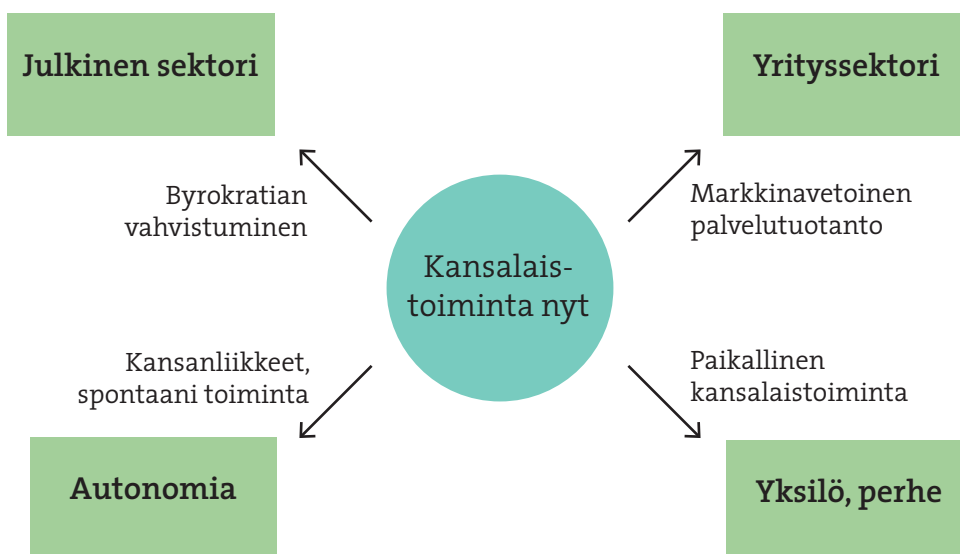
Edustuksellisen maailmanparlamentin rooli olisi globaalien ongelmien ja konfliktien selvittäminen ja oikeuden saaminen kansalaisille. Anderssonin mukaan neuvoa-antavan elimen perustaminen voisi olla mahdollista jo muutaman vuosikymmenen kuluessa ja vaiheittainen siirtyminen kohti päätöksentekovaltaa olisi mahdollista sen jälkeen.

Viherä ennakoi, että pitkällä aikavälillä valtiolla ei ole sijaa tulevaisuuden maailmassa, jossa hoidettavat ja päätettävät asiat ylittävät

73 Hakkarainen 2012, 4

74 Andersson 2011, 77–78

Kuvio 2. Kansalaisyhteiskunnan tulevaisuuden suunnat

säännönmukaisesti valtioiden rajat: ”Eihän se nyt tietenkään rytinällä mene eikä viidessä tai kymmenessä vuodessa, mutta vähitellen globaalissa tulevaisuudessa. Tulossa on osallistuva ja keskustelevala kansalaisyhteiskunta.”⁷⁵

Kansalaistoiminnan tulevat suunnat

Kansalaistoiminta Suomessa on muutoksista huolimatta edelleen suurimmaksi osaksi järjestäytyntä. Harju näkee suurimpina haasteina aatteellisen arvopohjan ylläpidon sekä ihmislähtöisen toiminnan: järjestön tarkoituksen tulee olla kirkas ja yhteys jäsenpohjaan aito ja tiivis.⁷⁶

Järjestökentällä on mahdollisuus siirtyä järjestöbyrokrattisuuden vahvistamiseen, mikä

⁷⁵ Viherä 2010

⁷⁶ Harju 2003, 175

takaa kasvun ja toiminnan rahoituksen. Toisaalta entistä suurempana uhkana on kivettyminen. Toinen suunta on paluu kohti kansanliikkeitä, joita luonnehtii toiminnallisuus, itseohjautuvuus ja vallan horisontaalisuus.⁷⁷

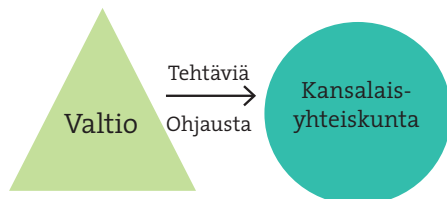
Näiden ääripäiden väliin jää uudentyyppinen, pienimuotoinen ja paikallinen kansalaistoiminta, esimerkiksi lähiötoiminta, joka nousee ihmisten arkipäivän todellisuudesta ja vastaa heidän yhteisöllisyyden tarpeeseensa. Oma suuntauksensa on palvelutuotannon tie, joka alleviivaa markkinaehtoisuutta ja asiantuntemusta. Kaikissa tapauksissa joustavuus, reagoitiherkkyys sekä kyky toteuttaa muutoksia hallitusti, on tulevaisuuden kansalaistoiminnan elinvoimaisuuden ehto.⁷⁸

⁷⁷ Harju 2003, 166

⁷⁸ Harju 2010, 50

Kuvio 3. Tulevaisuuden skenaariot

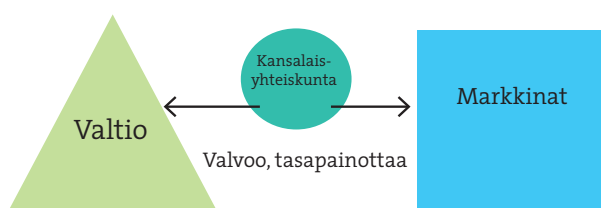
Uuden julkisen hallinnon skenaario

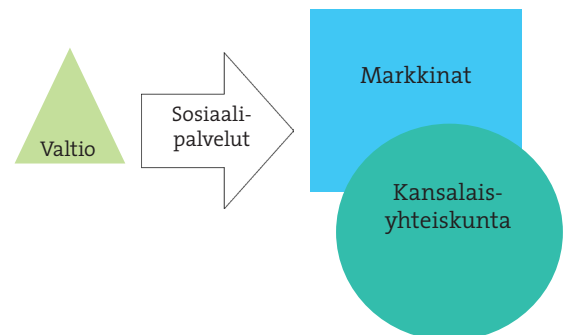
Sosiaalisen pääoman skenaario

Liberaali skenaario

Korporatistinen skenaario

Kari ja Markwort luonnehtivat kansalaisyhteiskuntaa neljän tulevaisuusskenaarion avulla.⁷⁹

Uuden julkisen hallinnon skenaariossa kolmas sektori ottaa hyvin järjestäytyneenä toimijana tehtäviä julkiselta hallinnolta sen toimiessa kuitenkin ohjaajana. Ohjaus tapahtuu tiukasti kilpailuprosessien ja sopimusjärjestelyjen puitteissa ja päämääränä on maksimoida kilpailun edut monimutkaisilla sosiaalimarkkinoilla.

Sosiaalisen pääoman skenaariota kuvaa kolmannen sektorin itseorganisoituminen ”näennäisvaltiolliseksi” toimijaksi. Skenaario painottaa kansalaisyhteiskuntaa, jonka keskiössä on vahva yksilöllisyys, osallistuminen ja yhteyksellisyys. Se ehkäisee ennalta sosiaalisia ongelmia ja asettuu hyvin yhteiskunnan kokonaisrakenteeseen. Julkinen hallinto on pieni ja teknokraattisiin tehtäviin rajoittunut.

Liberaalissa skenaariossa kolmas sektori toimii julkisen hallinnon ja markkinoiden välillä tasapainottavana voimana, joka valvoo kummankin ”oikeaa” toimintaa ja tuottaa samalla yhteiskuntaan liikettä, monimuotoisuutta ja moniarvoisuutta.

Korporatistinen skenaario tuo liike-elämän kansalaisyhteiskuntaan. Korporaatiot laajenevat sosiaalisen vastuun ohjelmiansa kautta tuotamaan, yhdessä kolmannen sektorin organisaatioiden kanssa aiemmin julkiselle vallalle kuulunutta sosiaaliturvaa sekä sosiaalipalveluja ja muitakin yhteiskunnan tarvitsemia palveluja.

Kun otetaan huomioon suomalaisen kansalaisyhteiskunnan mennyt ja nykyinen monimuotoisuus, lienee kaikkien skenaarioiden yhtäaikainen toteutuminen mahdollista. Skenaariot näyttävät selvästi myös sen, että kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuudet liittyvät suoraan julkisen hallinnon kehityssuuntiin.

4. Toimintaympäristö

Lainsäädäntö

Autonomisuus on suomalaiselle kansalaisyhteiskunnalle edelleen leimaa-antava piirre.⁸⁰ Valtiovalta on säädellyt Suomessa melko vähän kansalaisyhteiskunnan toimintoja. Yhdistyksen saa perustaa aatteellisessa tarkoituksessa aatteen yhteistä toteuttamista varten. Yhdistyksen perustoimintaa säätelevät lähinnä yhdistyslaki sekä kirjanpitolaki.

Yhdistyslakia uudistettiin vuonna 2010. Uudessa laissa erimuotoisten yhdistysten tarpeet ja nykyaika on otettu aiempaa paremmin huomioon: etäosallistuminen yhdistysten ja valtuutettujen kokouksiin on nyt mahdollista. Pienillä yhdistyksillä käytössä ollut maallikkotilintarkastus muuttui toiminnantarkastukseksi, joka paremmin vastaa olemassa ollutta käytäntöä. Järjestöjen taloudelliseen toimintaan yhdistyslaki ei puutu. Sitä koskevat muun muassa verolainsäädäntö, hankintalaki ja muut säädökset.⁸¹

Kun yhdistyksen toiminta ulottuu perustoiminnan ulkopuolelle, sovelletaan lainsäädäntöä, joka on alunperin tehty julkisyhteisöille tai yksityisille yrityksille. Tämä tuo haasteita kansalaistoiminnalle.

Yhdistys saa harjoittaa vain sellaista elinkeinoa tai ansiotoimintaa, josta on määrätty sen säännöissä tai joka muutoin välittömästi liittyy sen tarkoituksen toteuttamiseen tai jota on pidettävä taloudellisesti vähäarvoisena.

Käytännössä yhdistyslaki sallii laajamittaisenkin taloudellisen toiminnan, kunhan toiminnan tarkoitus on aatteellinen, mutta ei salli voiton tai muun taloudellisen edun hankkimista yhdistystoimintaan osallistuvalle.

Järjestöissä on yleisesti koettu, että verotajan tulkinnat ovat viime vuosina muuttuneet järjestöjen kannalta huonoon suuntaan. Verottaja on aikaisempaa aktiivisemmin pyrkinyt selvittämään, onko erilaisten yhdistysten toiminnassa mukana verotettavaa elinkeinotoimintaa.⁸²

Verolainsäädäntö tai verotettavan toiminnan raja eivät ole sinänsä muuttuneet. Ver-

79 Kari & Markwort 2004, 18–19

80 Harju 2003, 44

81 Järjestöjen toimintaa keskeisesti säätelevät lait liitteessä.

82 Brax 2008

lainsäädäntö ei siis kovin hyvin tunnista nyky-aikaisen järjestötoiminnan ulottuvuuksia ja ominaispiirteitä.

Verohallinnon näkökulmasta yleishyödyllisyys hankaloittaa järjestöjen elinkeino-toiminnan verotusta. Järjestöjen näkökulmasta taas muuttuneet tulkinnat on usein koettu kohtuuttomiksi.⁸³ Järjestöt ovat kysyneet, miksi virkamiehet tulkitsevat lakia selvästi tiukemmin, kuin mitä lain kirjan edellyttää. Entä onko verotaja oikea taho päättämään, milloin yhteisön toiminta on yleishyödyllistä?

Järjestötoiminnassa törmätään lainsäädännön puutteisiin usein hyvin konkreettisissa asioissa. Esimerkiksi yhtenäistä veroviranomaisten tulkintaa vapaaehtoisten ruokailusta tai työttömien mahdollisuuksista tehdä vapaaehtoistyötä on vaikea saada.⁸⁴ Monissa maissa ohjeistukset ovat selkeämmät ja joissakin maissa vapaaehtoistyötä tuetaan lainsäädännöllä huomattavasti enemmän kuin Suomessa.

Vapaaehtoistoimijoilla ei Suomessa ole erityisesti lain määrittämää statusta eikä Suomessa ole erillistä vapaaehtoistoimintaa koskevaa lainsäädäntöä. Sen sijaan vapaaehtoistoimintaa on sivuttu useissa muissa laeissa, esimerkiksi yhdistyslaissa, osuuskuntalaissa ja säätiölaissa. Esimerkiksi niin kutsuttu isännänvastuu tarkoittaa työnantajan velvollisuutta korvata vahinko, jonka työntekijä virheellään tai laiminlyönnillään työssä aiheuttaa. Isännänvastuu voi syntyä myös vapaaehtoistyössä, jos se on olosuhteiltaan rinnastettavissa työsuhteeseen. Myös työsuojelun velvoitteet koskevat vapaaehtoistyötä, vaikka työsuojelulakia ei sellaisenaan sovelleta vapaaehtoistyöhön.

“Vapaaehtoistyön tekemisestä tulee entistä helpompaa”, lupasivat eduskuntaryhmien kansanedustajat maaliskuussa 2011 vastaanottaessaan vetoituksen vapaaehtoistoiminnan huomioimisesta hallitusohjelmassa. Vetoituksen jättivät yhdessä Kansalaisareena sekä yli 40 järjestöä ja yhteisöä.⁸⁵

Vetoituksen viesti oli hyvin selkeä: vapaaehtoistoiminnan on oltava kansalaisoikeus. Jotta vapaaehtoistoiminnan kehittäminen olisi mahdollista, tarvitaan vapaaehtoistoiminnan järjestämisestä oma lainsäädäntönsä.

Taloudellinen toimintaympäristö

Järjestöt saivat aiemmin valtion tuen yleisavustuksina, jotka jättivät tilaa järjestöjen omalle harkinnalle ja päätösvallalle. Nytemmin tiettyyn tarkoitukseen osoitetut projektiavustukset ovat lisääntyneet ja viranomaisohjausta on kasvatettu.⁸⁶ Vuonna 2009 järjestöille tehdyn kyselyn mukaan kaksi kolmasosaa vastaajista oli kokenut ongelmia avustusten hakemiseen ja saamiseen liittyen.⁸⁷ Vastaajat toivoivat:

- yleisavustuksia projektiavustusten sijaan
- neuvonta- ja tukipalveluja
- julkisen hallinnon eri tahojen avustusten yhdenmukaisia käytäntöjä hakemiseen ja valvontaan
- järjestöille tehtyjen lahjoitusten verovähennysoikeutta.

Järjestöjen kehitysyhteistyörahoituksessa hankaluuksia koettiin muun muassa tulkinnanvaraisten ohjeistusten, hakukäytäntöjen epäyhtenäisyyksien ja ennakoimattomuuden sekä raportoinnin suhteen.

Valtion ja kansalaistoiminnan suhde Suomessa on ollut toiminnan täydentävyyden ja keskinäisen tuen sävyttämää ja suomalainen hallintokulttuuri kansainvälisissä vertailuissa varsin matala. Järjestöt ovat myös tasapäistyneet, kun kohonneet ammattitaito- ja laatuvaatimukset sekä valtion yhdenmukainen kohtelu heterogeenista toimijajoukkoa kohtaan ovat muokanneet niiden toimintaa.⁸⁸

Rahoituksen kanavoiminen on siis myös viranomaisen mahdollisuus ohjata yhdistyksiä, ”hallita etäisyyden päästä”.⁸⁹ Koska valtion intressissä on sekä valtion aseman turvaaminen että väestön onnellisuus ja hyvinvointi, säätelee se kansalaisyhteiskunnan toimintatilaa rahoituksen avulla ja luo kansalaisyhteiskunnalle ”hallitun vapauden” alueen.

Järjestäytynyt kansalaisyhteiskunta säätelee puolestaan itse vastarintansa luonnetta ja voimaa yhdistäessään toiminnassaan sekä kansalaisten että julkishallinnon halut ja intressit.

83 Jeronen 2009, 33–34

84 Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus 2012

85 Aro 2012, 6

86 Harju 2003, 44

87 Harju & Niemelä 2011, 17

88 Hintikainen 2011, 87

89 Pyykkönen 2007, 24

Voidaan siis kysyä, tekeekö suomalainen varsin antelias rahoitusmalli (valtion rahoitus kehitysyhteistyöhankkeille ja -ohjelmiin 85 prosenttia) kehitysjärjestöistä ”urakoitsijoita kehitysmarkkinoilla”. Tällöin vaarana on arvopohjan jääminen sivuun.⁹⁰

Globaaliasioiden toimijoiden tulisikin pohtia tarkkaan suhdettaan rahoittajiin ja sen vaikutuksia järjestön sisäiseen toimintaan, itsenäisyyteen ja toiminnan sisältöihin. Järjestöjen tulisi keskittyä siihen, missä ne toimivat tehokkaimmin ja oman erikoisalansa osaajina.

Euroopan komissio mutkistaa järjestöjen julkisin varoin tuottamaa palvelutuotantoa muun muassa kilpailudirektiiveillä. Niiden mukaan yhteiskunnan tuki ei saa aiheuttaa kilpailun vääristymiä. Niinpä Raha-automaattiyhdistys seuraa systemaattisesti avustustoimintansa vaikutuksia markkinoihin ja tekee avustuspäätöksensä markkinapuutteiden korjaamisen periaatteella, yrittäen näin välttää kilpailun vääristämisen.

Yhdistysten käyttämä palkkatuki työttömille, työmarkkinatuki työharjoitteluun tai vaikkapa talkooväen käyttäminen hengellisten kesäjuhlien järjestämiseen ovat esimerkkejä, joista viranomaiset ovat nostaneet esiin epäilyjä kilpailun vääristymisestä. Yleishyödyllisyyden ja vapaaehtoistyön logiikka ei näin toimi ongelmitta kilpailun maailmassa.

Kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten edistäminen on valtionhallinnon työlliställä useassa ministeriössä. Keskeistä siinä on kansalaisjärjestöjen talouden ja rahoituksen turvaaminen.⁹¹ Tämä liittyy valtiovallan huoleen erityisesti nuorten syrjäytymisestä. Kansalais-toiminnalla katsotaan olevan tärkeä rooli aktiivisen kansalaisuuden synnyttämisessä ja julkisen palvelutuotannon täydentämisessä.

Kansainvälisessä vertailussa Suomi kuuluu rahoituspohjaltaan jäsenmaksukeskeisiin maihin, mikä tarkoittaa järjestöjen vähäistä rahoitusriippuvuutta valtiosta: jäsenmaksujen osuus järjestöjen tuloista on 58 prosenttia, ja valtionavustusten 36 prosenttia.⁹² Järjestöjen rahoituksen painottuminen hankekohtaiseen tukeen vähentää kuitenkin niiden omavaraisuutta.⁹³

Varainhankinnalla on merkittävä ja yhä kasvava osuus yhdistysten kokonaistuotosta. Varainhankintaa ovat jäsenmaksujen lisäksi vaikkapa myyjäiset, arpajaiset, talkootyö, yritysyritys-

sponsorointi, mainostaminen, lahjoitukset ja keräykset. Varainhankinnan kenttä on nopeasti nykyaikaistuva ja myös kaupallistuva: menestyksekkään varainhankinnan ja markkinoinnin edellytyksenä on kyky paketoida järjestön palvelu tai tuote kullekin rahoittajalle sopivaksi. Kyse on yhä enemmän mielikuvamarkkinoinnista.

Tällä hetkellä aktiivista markkinointia ja varainhankintaa toteuttavat etenkin suuret järjestöt, kuten Plan, Suomen Punainen Risti, Kirkon Ulkomaanapu ja Greenpeace.⁹⁴ Näkyvin henkilökohtaisen markkinoinnin muoto on nykyään feissaus. Muita tuloksellisia varainhankinnan keinoja ovat eettiset lahjat, kummitoiminta sekä yritysten kummius, yhteistyökumppanuus tai rahoitus.

Aivan uudentyyppinen rahoitusmuoto on yhteisörahoitus, joka ottaa ensi askeliansa. Siinä joukko yksityisiä lahjoittajia sitoutuu rahoittamaan haluamaansa hanketta joko lahjoituksin tai vastikkeellisesti. Jotta aiemmin lähinnä julkiseen rahoitukseen turvanneet järjestöt pärjäävät varainhankinnan kilpailussa, pitäisi niiden pystyä tuotteistamaan lahjoittaminen siten, että se puhuttelisi potentiaalisia tukijoita. Tämä vaatii markkinointiosaamisen yhdistämistä oman toiminnan arvopohjaan, ettei kaupallisuus kevennä toiminnan tarkoitusta.

Lahjoitusten verovähennysoikeus on Suomessa yksi Euroopan suppeimmista. Yritykset voivat tehdä sitä tiettyyn euromääräiseen rajaan saakka.⁹⁵ Kansainvälisen vertailun mukaan rahalahjoitukset Suomessa kattavat noin 6 prosenttia kolmannen sektorin tuloista, kun osuus kehittyneissä maissa on keskimäärin hieman yli 7 prosenttia.⁹⁶

Ruotsissa lahjoitusten verovähennysoikeutta ei ole edes yrityksillä, mutta siellä lahjoitusten osuus on noin 9 prosenttia. Voidaan siis arvioida, että vähennysoikeuden puuttuminen ei välttämättä vähennä lahjoitusintoa merkittävästi.

Vastuullinen Lahjoittaminen yhdistyksen keväällä 2011 teettämän selvityksen mukaan verovähennysoikeus voisi Suomessa kannustaa erityisesti aktiivisia nuoria lahjoittamaan. Vähennysoikeus voisi innostaa myös niitä, jotka eivät yleensä tue järjestöjä.

Verovähennysoikeuden laajentamista kannattavien mielestä sillä paitsisaataisiin järjestöille lisää tuloja, myös kasvatettaisiin kansalais-

90 Hintikainen 2011, 15

91 Harju & Niemelä 2011, 19

92 Salamon et al. 2004

93 Leukumaa 2010, 32

94 Kuvaja 2011

95 Harju & Niemelä 2001, 36

96 Välimäki 2007, 16

yhteiskunnan kiinnostavuutta ja arvostusta yritysten sekä yksittäisten kansalaisten silmissä. Asiaa on puitu myös kehitysyhteistyöjärjestöjen piirissä, vielä yksimielisyyttä saavuttamatta.

Varainhankintaan liittyy olennaisesti myös rahankeräykseen liittyvä lainsäädäntö. Rahankeräyslain mukaan lupa tarvitaan, kun kerätään vastikkeetta rahaa yleisöön vetoamalla. Järjestelmä on Suomessa hyvin tiukka. Rahankeräyslakia ollaankin uudistamassa.

Lupamenettelyn sijaan toivotaan siirtymistä ilmoittamis- ja raportointimenettelyyn, mikä notkistaisi nykyistä kankeaa käytäntöä ainakin pienten keräysten osalta.⁹⁷ Keräyksistä voitaisiin koota tiedot verkkotietokantaan, jonka sisältö olisi helposti tarkistettavissa. Keskustelussa on toivottu jopa yleishyödyllisyyden käsitteestä luopumista, niin että keräyksiä saisi käynnistää kuka tahansa oikeustoimikelpoinen henkilö.⁹⁸

Myös rahapelimonopoliin merkitys järjestötoiminnalle on suuri: esimerkiksi sotainvalidit ovat saaneet vuodesta 1993 lähtien 1,5 miljardia euroa Raha-automaattiyhdistyksen, RAY:n tukea.⁹⁹ Hiljattain arpajaislakia on uudistettu kahdessa vaiheessa siten, että toisen vaiheen päätökset astuivat voimaan vuoden 2012 alusta. Keskustelussa ollut Veikkauksen, Raha-automaattiyhdistyksen ja Fintoton yksinoikeus rahapeli-toimintaan säilyi uudistuksessa. Perusteena on yksinoikeusjärjestelmän pyrkimys pelihaittojen ehkäisyyn ja tuottojen ohjaaminen yhteiseen hyvään.

Arpajaislain muutoksen yhteydessä säädettiin, että valtiolla on määräysvalta kaikkien rahapeliyhteisöjen hallituksissa. RAY:n osalta valvonta kuuluu sosiaali- ja terveysministeriölle, Veikkauksen osalta opetus- ja kulttuuriministeriölle ja Fintoton suhteen maa- ja metsätalousministeriölle.¹⁰⁰

Kansalaisyhteiskunnan viranomaissuhteet

1990-luvun lopulla Suomessa huolestuttiin kansainvälisen vertailun tuloksista, joiden mukaan Suomessa toteutuu niukasti kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen osallisuus poliittiseen valmistelutyöhön. Äänestysprosentit olivat las-

⁹⁷ Stranius & Laaksonen 2010

⁹⁸ Oksanen 2012

⁹⁹ Harju & Niemelä 2011, 39

¹⁰⁰ Sisäasiainministeriö; www.intermin.fi

Perinteiset rahoituslähteet ja uudet tulokkaat

- Tiettyyn tarkoitukseen osoitetut projektiavustukset ovat lisääntyneet ja viranomaisohjausta on kasvatettu
- Valtion ja kansalaistoiminnan suhde on Suomessa ollut toiminnan täydentävyyden ja keskinäisen tuen sävyttämää
- Euroopan unionin kilpailulainsäädäntö vaikuttanut järjestöjen toimintaan ja tuottamiin palveluihin
- Kansainvälisesti vertaillen Suomi kuuluu jäsenmaksukeskeisiin maihin, mutta varainhankinnalla on kasvava ja yhä keskeisempi osuus järjestöjen kokonaistuotosta
- Aktiivista markkinointia ja varainkeruuta toteuttavat Suomessa etenkin suuret järjestöt
- Nouseva varainhankinnan muoto on yhteisörahoitus, lahjoitusten verovähennysoikeudesta keskustellaan
- Rahapelimonopoliin merkitys järjestötoiminnalle on Suomessa keskeinen.

kussa ja tyytymättömyys julkista hallintoa kohtaan kasvussa. Hyvä hallinto oli ajan iskusana, ja sen osana katsottiin, että kansalaisten todellisia vaikutusmahdollisuuksia ja hallinnon avoimuutta on lisättävä.¹⁰¹

Asiasta tehtiin taustaselvitys, jossa kansalaisjärjestöjen roolia julkishallintoon vaikuttajina kysyttiin hallinnon edustajilta. Kolmanneksen mielestä järjestöillä ei ollut mitään roolia vaikuttamisessa ja toinen kolmannes katsoi, että ne toimivat lähinnä tiedonvälityskanavina.¹⁰²

Vain kolmannes vastaajista katsoi järjestöjen ylipäättään edustavan kansalaisia, ja suurimman osan mielestä vain järjestöjen omia jäseniä. Vaikeutena nähtiin sekin, että samalla alalla toimi useita kilpailevia järjestöjä. Niinpä julkishallinnon edustajat eivät nähneet järjestö-

¹⁰¹ Holkeri & Nurmi 2001, 5

¹⁰² Harju 2003, 109

jen kuulemista tai yhteistyötä tarpeelliseksi tai päätöksentekoa edistäväksi.

Kuule kansalaista -hanke (2000–2001) esitti kuitenkin kaikille ministeriöille omaa kansalaisjärjestöstrategiaa eli mietittyjä yhteydenpitotapoja kansalaisjärjestöihin sekä viestintästrategiaa, jossa kiinnitetään erityistä huomiota viestintään kansalaisille.

Kansalaisten kuuleminen haluttiin nähdä osana johtamista ja virkamiehille suositeltiin osallisuuskoulutusta. Lausunto-ohjeita, osallistumista julkiseen keskusteluun sekä internet-pohjaista palautejärjestelmää¹⁰³ kannustettiin kehittämään samoin kuin hyödyntämään systemaattisesti kansalaisilta saatua palautetta.¹⁰⁴

Vanhasen hallitus (2003–2007) jatkoi aiheen parissa laajalla kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmalla.¹⁰⁵ Hankkeessa keskityttiin varsinaisen kuulemisen lisäksi muun muassa kansalaisvaikuttamisen tutkimukseen, kansalaiskasvatukseen kouluissa, aikuiskoulutuksen kansalaisisältöihin, kunnallisen demokratian edistämiseen sekä mediataitoihin ja kansalaiskeskusteluun.

Raportin mukaan Suomen ”kehitys kohti meriittejä korostavaa yhteiskuntaa johtaa siihen, ettei suuri osa ihmisistä koe itseään täysivaltaisiksi kansalaisiksi. Erityisesti nuoret ja lyhyen koulutuksen saaneet tarvitsevat lisää kansalaistoimintaan ja -vaikuttamiseen sosiaalistavia osallistumisen mahdollisuuksia.”¹⁰⁶

Ohjelman loppuraportti suositteli jatkossa kansalaistoiminnan opetusta ja asiantuntijuuden vahvistamista. Myös ministeriökohdaisia kansalaisjärjestöstrategioita suositeltiin edelleen. Ohjelman yhtenä tuloksena perustettiin kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta.¹⁰⁷

Ensimmäinen kansalaisjärjestölinjaus vuonna 2006 oli ulkoministeriön vastaus ministeriöille heitettyyn haasteeseen luoda kansalaisjärjestöstrategia. Linjaus oli merkki kansalaisyhteiskunnan suuremmasta tunnistamisesta, mutta myös sen suitsimisesta: ”Järjestöt ovat itsenäisiä toimijoita mutta niiden tulee asettua tavoittelemaan vuosittain tavoitteita.”¹⁰⁸ Järjestöjen tuli olla mukana paikkaamassa vanhojen rakennesopeutusohjelmien seurauksia ke-

hityksissä, ja samalla olla vastavoimana valtioiden uusille kehityssuunnitelmille.

Kehityspoliittinen kansalaisyhteiskuntalinjaus 2010 seurasi ensimmäistä kansalaisjärjestölinjausta. Linjaus näki järjestöt laajemmin kuin vain palveluntuottajina. Ne ovat kehityspoliittisia kumppaneita valtion kehitysyhteistyölle. Kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen nähtiin tärkeänä edellytyksenä köyhyyden vähentämiselle ja demokratian vahvistamiselle. Linjauksen valmistelussa järjestöt olivat vahvasti mukana ja antoivat positiivista palautetta osallistavasta prosessista.¹⁰⁹

Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta päätti ensimmäisen kautensa (2007–2011) ja jätti testamenttinaan uudelle kaudelle toiveen paremmasta näkyvyydestä, yhteyksistä ministeriöihin sekä tarpeen selkeään toimeksiantoon. KANEssa on pyritty tarkasti välttämään ristiriitoja ja tekemään kompromisseja, mikä heterogeenisessä elimessä on toisinaan johtanut järjestöentän äänen hukkamiseen.¹¹⁰

Järjestöjen yleishyödylliset palvelut ja kilpailuttamisen ongelmat ovat olleet keskiössä KANEn toiminnassa. Uudelle kaudelle (2012–2016) keskeiset tavoitteet liittyvät verkko-vaikuttamiseen ja järjestöjen taloudellisiin toimintaedellytyksiin.¹¹¹

Kehityspoliittinen toimenpideohjelma 2011–2015 valmisteltiin prosessissa, joka pohjautui laajoihin sidosryhmätapaamisiin. Ohjelma painottaa ihmisoikeuksia ja laajasti ymmärrettyä ilmastonmuutosta. ”Ei voi olla kehitystä ilman kansalaisyhteiskuntaa”, kuten ministeri Hautala ilmoitti Maailma.netin haastattelussa syyskuussa 2011.¹¹²

Osallistavan hallintokulttuurin kehittäminen avaa mahdollisuuksia kansalaisten omaehtoiselle poliittiselle osallistumiselle. Vaikka paljon edistymistä on tapahtunut 1990-luvulta lähtien, julkisen hallinnon ylläpitämät keskustelukanavat ovat kuitenkin heikosti käytössä. Kenen maa-perällä keskustelua tulisi käydä?

Osallistavan hallintokulttuurin kehittämisessä on etenkin paikallistasolla tärkeää rakentaa osallisuushankkeita, joissa asiat ovat helposti lähestyttäviä ja kansalaisia voidaan aidosti kuunnella.¹¹³ Tällaisesta hankkeesta esimerkkinä käy

103 www.otakantaa.fi

104 Holkeri & Nurmi 2001, 32

105 Niemelä & Wakeham 2007

106 Niemelä & Wakeham 2007, 15

107 Niemelä & Wakeham 2007, 17

108 Hintikainen 2011, 71

109 Kepa-uutinen 21.10.2010

110 KANE 2011, 16–18

111 KANE 2012

112 maailma.net 29.9.2011

113 Häyhtiö 2010, 92

Sitran Ominvoimin-hanke, joka herätteli suomalaisten talkooperinnettä uusin tavoin: hyvästä ideasta voisi poikia ”tekemisen demokratiaa”, jossa julkishallinto voisi olla mukana mutta toteutus olisi osallistujien omissa käsissä.¹¹⁴

Yksi esimerkki kansalaisten virtuaalisesta osallistumisesta on Ota kantaa -sivusto¹¹⁵, joka toteutetaan oikeusministeriön Kansalaisen osallistumisympäristö -hankkeessa. Se on osa valtiovarainministeriön koordinoimaa Sähköisen asioinnin ja demokratian vauhdittamisohjelmaa (SADe-ohjelma), joka tuo sähköisen asioinnin palvelut kansalaisten sekä viranomaisten ulottuville.¹¹⁶

Julkishallinto voisi myös muodostaa alustan kansalaisten omille hankkeille, joita rahoitettaisiin yrityssectorilta kootusta mikrorahoittamosta ja resurssit saataisiin talko pankista. Tämä suuntaisi kansalaisyhteiskunnan roolia jälleen uuteen suuntaan.

Merkityksen kasvu

- 1990-luvun lopulla Suomessa huolestuttiin kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen osallisuuden niukkuudesta poliittisessa valmistelutyössä.
- 2000-luvun taitteessa kansalaisvaikuttaminen haluttiin nähdä osana johtamista.
- Ulkoministeriö laati linjauksen kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyöstä vuonna 2006. Linjaus tunnusti kansalaisyhteiskunnan toimijat, mutta myös määritteli niiden roolin.
- Kehityspoliittinen kansalaisyhteiskuntalinjaus 2010 seurasi ensimmäistä kansalaisjärjestölinjausta. Siinä järjestöt ovat kehityspoliittisia kumppaneita valtion kehitysyhteistyölle.
- Kehityspoliittinen toimenpideohjelma 2011–2015 valmisteltiin prosessissa, joka pohjautui laajoihin sidosryhmätapaamisiin.

114 Aitamurto & Siivonen 2012, 6

115 www.otakantaa.fi

116 www.vm.fi/sade

5. Kansalaisyhteiskunnan toimijoiden asema ja rooli

Vaikuttamismahdollisuudet Suomessa

Puolueiden ja taloudellisten etujärjestöjen lisäksi politiikassa vaikuttaa joukko muita ryhmiä, yhdistyksiä ja liikkeitä, jotka pyrkivät omien intressiensä mukaan vaikuttamaan yhteiskuntaan. Esimerkiksi vuonna 2003 julkaistussa EVAn suomalaisten asenteita luotaavassa raportissa lähes puolet vastaajista oli sitä mieltä, että kansalaisjärjestöt onnistuvat puolueita paremmin mielipiteiden välittämisessä poliittiseen päätöksentekoon.

Kansalaiset kokevat järjestöt tärkeiksi toimijoiksi, joiden nähdään osin jopa kilpailevan puolueiden kanssa poliittisen järjestelmän intressiedustus- ja välitystehtävästä.¹¹⁷ Tämä kertoo paitsi järjestöjen arvostuksesta, myös puolueiden toimintaan osoitetusta epäluottamuksesta.

Kolmas sektori on koettu alueeksi, jolla toimitaan ennemminkin yhteisen hyvän edistämiseksi usein samaan suuntaan julkisen vallan kanssa. Pohjoismaisessa kontekstissa kristilliset arvot ja sosiaalidemokraattinen ajattelu ovat sävyttäneet 1900-luvun jälkipuoliskoa. Suhde valtion ja kansalaisyhteiskunnan välillä on ollut ennemminkin yhteistyön ja yhteensulautumisen kuin konfliktien ja vastakkainasettelun sävyttämä.

Järjestösektorilla on ollut suuri merkitys pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan ideologisena rakentajana ja on ainakin osittain kansalaisyhteiskunnan painostuksen ansiota, että julkinen sektori on ottanut suuren vastuun hyvinvoinnin edistämisestä.¹¹⁸

Kansalaisjärjestöjä on voitu käyttää hyväksi myös eri julkishallinnon keskinäisessä kädenväänössä.¹¹⁹ Kun valtiovarainministeriö on ko-

117 Lattunen 2006

118 Hintikainen 2011, 16

119 Hintikainen 2011, 64

rostanut kehitysyhteistyöstä saatavia hyötyjä kotimaan taloudelle, vahvasta järjestökentästä on ollut myös hyötyä niille viranomaisille ja poliitikoille, joiden tehtäviin ja poliittiseen agendaan kuuluu kehitysyhteistyön puolustaminen.

Analysoitaessa tarkemmin poliittisen osallistumisen suhdetta julkisuuteen havaitaan varsin helposti, että myöhäismoderni yhteiskunta on 1980-luvulta lähtien kokenut merkittävän, poliittiseen osallistumiskulttuuriin vaikuttavan rakennemuutoksen.

Muutokseen ovat vaikuttaneet globalisaation kiihtyminen, kaupallisen media-alan räjähdysmäinen kasvu sekä digitaalisen viestinnän voimakas yleistyminen. Perinteisten yksisuuntaisten joukkotiedotusvälineiden mediamaisemaa laajentavat uudet vuorovaikutteiset viestimet ja viestintätavat.

Ihmiset viettävät yhä enemmän aikaansa viestimien äärellä, hahmottavat ”glokaalistunutta”¹²⁰ elinympäristöään median kautta sekä osallistuvat itse mediasisältöjen tuottamiseen.¹²¹Lisäksi on huomattava, että myöhäismodernin toimintaympäristön realiteetit ovat vaikuttaneet siihen, että visiot yhteisestä poliittisesta julkisuudesta ovat käyneet vanhentuneiksi.

Yksilöllistymisen ja globalisaation seurauksena esiin ovat nousseet mitä erilaisimmat poliittiset intressit, erilliskulttuurit ja toimijat. Vaikuttamisen kenttä on yhä moninaisempi: yhtenäisiä viestejä ja suuria vaikuttajajoukkoja on yhä vaikeampi keskittää yhden asian ympärille. Se saattaa onnistua vain hetkeksi.

Globaaliasioista kiinnostuneiden asema

Koko kansalaistoiminnan kenttä on suuressa murroksessa. Muutokset vaikuttavat myös globaaliasioissa toimivien järjestöjen ja ryhmien toimintaan. Niiden etuja muihin toimijoihin verrattuna ovat suhteellisen vakaa ulkoministeriön rahoitus kehitysyhteistyöhön ja globaalikasvatukseen sekä suomalaisten myönteinen suhtautuminen globaaliin yhteisvastuuseen.

¹²⁰ Glokaalistuminen on johdettu termistä globalisaatio, joka tarkoittaa paikallisen ja maailmanlaajuisen yhä vahvempaa kietoutumista toisiinsa. Globalisaatiossa paikallisuus muuttuu ja kehittyy globalisaation yhteydessä.

¹²¹ Häyhtiö 2010, 73

Julkisen hallinnon suhde globaaliasioissa toimiviin järjestöihin on muuttunut sitä mukaa, kun kansalaistoiminnan ja kansalaisyhteiskunnan rooli on tullut ylipäätään näkyvämmäksi yhteiskunnassa.

Kymmenessä vuodessa on siirrytty yhä enemmän muodollisesta kuulemisesta avoimeen dialogiin, ja kansalaisjärjestöjen asiantuntemusta on käytetty enemmän hyväksi. Kansalaisjärjestöedustajien osallistuminen Suomen virallisiin delegaatioihin on hyvä esimerkki arvostuksen ja aidon yhteistyön lisääntymisestä.

Suomalaisen kansalaisyhteiskunnan erityispiirteitä ovat sen autonomisuus sekä yhteistyö julkisen sektorin kanssa. Toiminnan rakentuminen vahvalle arvopohjalle, solidaarisuus ja yhdessä tekeminen ovat sen vahvuuksia. Olisivatko nämä vientiartikkeleita järjestöjen kehitysyhteistyössä?

Suomalaisen kansalaistoiminnan historian pohjalta voi ymmärtää, että toiminnan luonteen juuret ovat kussakin kulttuurissa. Ehkä ”vientä” oleellisempaa olisi käydä keskustelua etelän kumppanien kanssa siitä, millainen kansalaisyhteiskunnan toiminta toisi lisäarvoa yhteiskuntaan?

Miten kansalaisyhteiskunta kussakin maassa parhaiten pehmittäisi julkisen vallan jäykkyyttä ja markkinoiden kovuutta sekä vahvistaisi demokratiaa? Miten parhaiten lisättäisiin sosiaalista pääomaa, verkostoitumista, luottamuksen lisääntymistä ja yhteisen hyvän jakamista? Miten rakennettaisiin yhteyttä kansalaistoiminnan jäsenpohjaan ja sitä kautta lisättäisiin edustellisuutta asioiden ajamisessa?

Nämä pohdinnat ovat tarpeellisia myös suomalaisen kansalaisyhteiskunnan rakentamisessa osallistuvammaksi ja poliittisemmäksi.

Globalissa etelässäkään ei voida tyytyä paikalliseen ja valtakunnalliseen kansalaistoimintaan. Globalisoituneessa maailmassa etelän äänten on kuuluttava myös globaalin kansalaisyhteiskunnan toiminnassa.

Siihen osallistumiseen tarvitaan sekä taloudellista tukea että kansalaisyhteiskuntien vahvistamista, jotta globaaleilla areenoilla kuuluvat äänet pohjaisivat todellisuuteen ja yhdessä sovituihin prioriteetteihin.

Liite 1: Kansalaisyhteiskunnan tilaa seuraavia ja kirjaavia tahoja

Patentti- ja rekisterihallitus, PRH pitää yllä yhdistysrekisteriä ja rekisteriä uskonnollisista yhdistyksistä. Se rekisteröi yhdistykset ja uskonnolliset yhdistykset sekä niitä koskevat muutosilmoitukset. PRH antaa tietoja rekistereistä ja neuvoo yhdistyslakiin ja yhdistysten sääntöihin ja rekisteröinti menettelyyn liittyvissä kysymyksissä.

► www.prh.fi

Kattavasti ja ymmärrettävästi koottua tietoa ja linkkejä yhdistystoiminnasta.

► www.infopankki.fi/fi-FI/yhdistykset/

Ilmainen, yhdistyksille suunnattu tietopalvelu, mukana mm tietopankki yhdistysasioista.

► www.yhdistystieto.fi/

Kansanvalta.fi on oikeusministeriön ylläpitämä, suomalaista demokratiaa koskevan tiedon kohtauspaikka.

► www.kansanvalta.fi/

Kansalaisyhteiskunta-sivusto toimii kansalaisyhteiskunnan toimijoiden tiedotuskanavana ja antaa perustietoa suomalaisesta kansalaisyhteiskunnasta. Sivustoa ylläpitää SivistysliittoKansalaisfoorumi.

► www.kansalaisyhteiskunta.fi.

Maahanmuuttajille suunnattu, selkokielinen ja todella helppolukuinen opas yhdistystoiminnasta.

► www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/04_maahanmuutto/07_aineistot_kirjasto/01_esitteet/yhdist/yhdist_fin.pdf

JELLI-järjestötietopalvelu on Pohjois-Karjalan alueen yhdistysten ja järjestöjen yhteinen tiedotusalue.

► www.jelli.fi/valineita-jarjestotyohon/apua-ja-ohjeita-jarjestotoimintaan/

Suomi.fi on kansalaisille tarkoitettujen julkishallinnon verkkopalveluiden yhteinen osoite. Portaaliin on koottu kansalaisille tärkeitä tietoja ja palveluja, jotka ovat julkishallinnon organisaatioiden, kuntien tai niiden toimintaa täydentävien järjestöjen tuottamia.

► www.suomi.fi/

Center for Civil Society Studies at the Johns Hopkins Institute of Policy Studies.

► <http://ccss.jhu.edu/?section=content&view=9&sub=3>

Liite 2: Kansalaistoimintaa säätelevät keskeiset lait

Yhdistyslaki

Yhdistyslaki säättää yhdistyksen perustamiseen, tarkoitukseen, sääntöihin, jäsenyyteen ja päätösvalan muotoihin liittyvät perusasiat.

Kirjanpitolaki

Kirjanpitolain mukaan jokainen, joka harjoittaa liike- tai ammattitoimintaa, on tästä toiminnastaan kirjanpitovelvollinen. Yhdistykset ovat aina kirjanpitovelvollisia, myös rekisteröitymättömät yhdistykset. Kirjanpidon tehtävänä on antaa oikea ja riittävä kuva tuottojen ja kustannusten syntymisestä, toiminnan tuloksesta ja yhdistyksen taloudellisesta asemasta.

Kirjanpitolain perussäännökset koskevat kaikkia kirjanpitovelvollisuuksia. Niiden mukaan yhdistysten on muun muassa

- pidettävä kahdenkertaista kirjanpitoa
- noudatettava kirjanpidossaan hyvää kirjanpitolapaa
- noudatettava 12 kuukauden mittaista tilikautta – yhdistyksen perustaminen tai tilikauden muuttaminen ovat poikkeuksia
- pidettävä kirjanpitotileistä selkeää ja riittävästi eriteltyä luettelo (tilikartta)
- kirjattava tilitapahtumat sekä aikajärjestyksessä (peruskirjanpito) että asiajärjestyksessä (pääkirjanpito)
- perustettava kirjanpitonsa päivättyihin ja numeroituihin tositteisiin, jotka todentavat liiketapahtumat
- tehtävä kirjanpitomerkinnot selvästi ja pysyvästi
- säilytettävä kirjanpitoaineisto. Kirjanpitokirjat ja tililuettelo (tilikartta) on säilytettävä vähintään 10 vuotta tilikauden päättymisen jälkeen, tositteet ja muut kirjanpito vähintään 6 vuotta tilikauden päättymisen jälkeen.

Tilintarkastuslaki

Tilintarkastuslaki on tilintarkastusta ja tilintarkastajaa koskeva yleislaki. Vuonna 2007 uusittu laki yhtenäisti EU-alueen käytäntöjä. Lain voimaantulon jälkeen perustettuihin yhteisöihin tulee aina valita auktorisoitu tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö, mikäli näissä suoritetaan tilintarkastus. Yhdistyksillä säilyy mahdollisuus valita maallikotilintarkastaja myös vuonna 2011 päättyneen siirtymäajan jälkeen.

Muualla lainsäädännössä (mm. yhdistyslaissa ja kirjanpito-laissa) on lisäksi muita säännöksiä, esimerkiksi tiettyjä yhteisömuotoja koskevia erityissäännöksiä mm. tilintarkastajan valinnasta ja toimikaudesta.

Yleislakina tilintarkastuslaki väistyy, jos muualla lainsäädännössä säädetään toisin.

Valtionavustuslaki

Laki säättää perusteista ja menettelyistä, joita noudatetaan myönnettäessä valtionavustuksia. Valtionavustuksella tarkoitetaan tuenluonteista rahoitusta tietyn toiminnan tai hankkeen avustamiseksi. Lakia sovelletaan valtion talousarvioon otetusta määrärahasta tai talousarvion ulkopuolella olevan valtion rahaston varoista myönnettävään valtionavustukseen.

Hankintalaki

Hankintalaki koskee yhdistysten osalta lähinnä julkisilla varoilla kokonaan tai osin (yli 50 %) tehtyjen hankintojen kilpailutusta. Kilpailutuksen alaraja tavaroille ja palveluille on 30 000 euroa vuosina 2012-2013.

Tuloverolaki

Tuloverolaki määrittelee yleishyödyllisen yhteisön kolmen yhtä aikaa toteutuvan kriteerin mukaan:

- yhteisö toimii yksinomaan ja välittömästi yleiseksi hyväksi aineellisessa, henkisessä, siveellisessä tai yhteiskunnallisessa mielessä
- yhteisön toiminta ei kohdistu vain rajoitettuihin henkilöpiireihin
- yhteisö ei tuota toiminnallaan siihen osallisille taloudellista etua osinkona, voitto-osuutena taikka kohtuullista suurempana palkkana tai muuna hyvityksenä.

Yleishyödyllisellä yhdistyksellä tai säätiöllä voi olla kolmenlaisia tuloja: elinkeinotuloa, kiinteistötuloa ja henkilökohtaisen tulolähteen tuloa. Jos yhdistys tai säätiö ei ole yleishyödyllinen, sen on maksettava kaikesta tulosta veroa. Rekisteröimätöntä yhdistystä pidetään verotuksessa yhtymänä, jonka tulo verotetaan sen jäsenten tulona.

Rahankeräyslaki

Rahankeräyslaki säättää keräyksistä, joita voidaan järjestää varojen hankkimiseksi yleishyödylliseen toimintaan. Yleishyödyllinen toiminta voi olla toimintaa yleistä sosiaalista, sivistyksellistä tai aatteellista tarkoitusta varten tai muuta yleistä kansalaistoimintaa.

Poikkeuksena yleishyödyllisyyden vaatimuksesta rahankeräys saadaan toimeenpanna varojen hankkimiseksi taloudellisissa vaikeuksissa olevan yksittäisen henkilön tai perheen auttamiseksi sekä varojen hankkimiseksi päiväkodin ryhmän, koululuokan tai vakiintuneen opinto- tai harrasteryhmän opiskelun tai harrastustoiminnan edistämiseksi.

Rahankeräykseen on oltava viranomaisen antama rahankeräyslupa. Sen antaa paikallinen poliisilaitos (yhden kunnan alueella tapahtuvaan keräykseen) tai poliisihallitus (sitä laajemmalla alueella).

Arpajaislaki

Laki säättää arpajaisten järjestämisestä, voitonjaosta, markkinoinnista ja tilityksestä. Arpajaisten järjestäminen on luvanvaraista paitsi jos kyse on pienarpajaisista (arpojen yhteenlaskettu myyntihinta enintään 2000 euroa) tai miniatyyriarpajaisista (vakiintuneen ryhmän keskuudessa enintään 500 euron yhteenlasketulla myyntihinnalla).

Lähteet

- Ainamo, Antti, Ilari Lindy & Erkki Sutinen (2011) Altruismi ja taloudellinen itsekkyyks kehitysysteistyössä. Teoksessa Anne Birgitta Pessi & Juho Saari (toim.) *Hyvien ihmisten maa – auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa*. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki. <http://www.soc.utu.fi/laitokset/iasm/Aina-molSinPessiSaari2009beta-1.pdf>
- Aitamurto, Tanja & Riku Siivonen, Iikka Lovio (2012) *Ominvoimin - mutta yhdessä. Tekemisen demokratian ensimmäiset askeleet*. Sitra, Vaasa. http://ominvoimin.com/wp-content/uploads/2012/02/Ominvoimin-mutta_yhdessa2.pdf
- Andersson, Emma (2011) World Parliament – fact or fiction? On the feasibility of world parliament models. Pro gradu, Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos. Helsinki.
- Aro, Marika (2012) Kansalaisareenoilla vapaaehtoistoimintaa johtamassa! VALIKKO-verkoston osaamiskartoituksen tulkinnoista tulevaisuuden osaamistarpeisiin. Opinnäytetyö, Humak. http://www.kansalaisareena.fi/Opinnayte.Marika_Aro.pdf
- Brax, Tuija (2008). Sosiaali- ja terveysjärjestöjen puheenjohtajien ja toiminnanjohtajien iltapäiväfoorumi. <http://www.om.fi/1215524450799> (26.8.2008)
- ETNO Etnisten suhteiden neuvottelukunta (2008) *Järjestöjen rooli hyvien etnisten suhteiden edistämässä sekä kotouttamisen kehittämisessä. Järjestöjen kotouttamisen ja etnisen yhdenvertaisuuden politiikka -työryhmän raportti*. Sisäasiainministeriö. http://www.jarjestohautomo.fi/@Bin/259046/Liite6_jarjestojen_kotouttamisen_ja_etnisen_yhdenvertaisuuden_politiikka_tyoryhman_raportti.pdf
- Grönlund, Henrietta (2012) *Volunteerism as a mirror of individuals and society: reflections from young adults in Finland*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto, Käytännöllisen teologian osasto, Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/32919/voluntee.pdf?sequence=1>
- Hakkarainen, Outi (2009) Civil society and its Strengthening. Kepan työpäpaperi, julkaisematon 10.7.2009.
- Hakkarainen, Outi (2012) Globaali kansalaisyhteiskunta vuonna 2015. Julkaisematon. Taustapaperi Kepan hallituksen teemakeskustelun pohjaksi 30.8.2012.
- Harju, Aaro (2003) *Yhteisellä asialla. Kansalaistoiminta ja sen haasteet*. Kansanvalistusseura, Vantaa.
- Harju, Aaro (2010) *Puheenvuoro kansalaisyhteiskunnan tulevaisuudesta*. Sivistysliitto Kansalaisfoorumi, Helsinki.
- Harju, Aaro & Jorma Niemelä (2011) *Järjestöjen taloudelliset toimintaedellytykset*. Oikeusministeriö, Selvityksiä ja ohjeita 2/2011, Helsinki.
- Hintikainen, Katja (2011) Kehityspolitiikan ruohonjuurella, kansalaisjärjestöt Suomen kehitysysteistyössä 1974–2010. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunta, yleinen historia. Itä-Suomen yliopisto.
- Hoikkala, Tommi & Mikko Salasuo (toim., 2006) *Prekaariuuska? Portfoliopolvi, perustulo ja kansalaistoiminta*. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisusarja. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/prekaariuuska.pdf>
- Holkeri, Katju & Johanna Nurmi (2001) *Kuule kansalaista -hankkeen loppuraportti*. Valtiovarainministeriö. Hallinnon kehittämisosasto.
- Häyhtiö Tapio (2010) *Demokratiaa vai toimintaa? Näkökulmia kansalaislähtöisen verkkopolitiikan teoriaan ja käytäntöön*. Valtio-opin väitöskirja. Tampereen yliopisto. <http://acta.uta.fi/teos.php?id=11335>
- Itkonen, Hannu (2000) Kansalaistoiminnan suuri linja. Teoksessa Itkonen, Hannu, J. Heikkala, K. Ilmanen, P. Koski (toim.) *Liikunnan kansalaistoiminta – muutokset, merkitykset ja reunaehdot*. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 15. Helsinki.
- KANE (2011) *Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan loppuraportti 2007-2011*. Oikeusministeriön julkaisu 52/2011.
- KANE (2012). *Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan toimintasuunnitelma 2012-2016*. http://www.otakantaa.fi/download/Toimintasuunnitelma_20121128_pdf/e59e5ec8-d621-4782-9910-903903c03f7f/10813
- Kapilo, Elina & Raija Savolainen (2012) Potilasjärjestöjen välisen yhteistyön kehittäminen. Opinnäytetyö, Turun ammattikorkeakoulu.
- Kareinen, Hannu (2009) Yhdessä tekeminen tuo lisäarvoa järjestöjen hyvinvointipalveluille. Kirjoitus

- Helsingin Sanomissa 24.7.2009.
- Kari, Matti ja Jari Markwort (2004) *Kolmas sektori EU:ssa ja eräissä Euroopan maissa*. RAY:n avustustoiminnan raportteja 14. Helsinki.
- Korppi, Miika (2012) Corporate collaboration strategies for the Finnish development and emergency aid organizations. Diplomityö, Aalto-yliopisto, Espoo.
- Lager, Laura, Kaisa Laihiala, Tiina Kontinen (2011) *Vapaaehtoisuuden trendit kehitysjärjestöissä. Kotimaisen toimintaympäristön analyysi 2009*. Kepa, Vantaa.
- Lattunen, Tuija (2006) Suomalainen kansalaisjärjestötoiminta – murroksia ja muutoksia. *Suomen poliittinen järjestelmä – verkkokirja*. Helsingin yliopisto. <http://blogs.helsinki.fi/vol-spj/>
- Latvala, Johanna (2012) Järjestöjen yritysysteistyössä koolla on väliä. Uutinen Kepan verkkosivuilla 27.11.2012. <http://www.kepa.fi/uutiset/9557>
- Leukumaa, Riikka (2010) Kansalaisjärjestöjen elävä tila. Tarkastelussa Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry:n ja Pelastakaa Lapset ry:n lausunnot ja kannanotot. Pro gradu -tutkielma. Kansalaisyhteiskunnan asiantuntijuuden maisteriohjelma. Jyväskylän yliopisto
- Mokka, Roope & Alekski Neuvonen (2006) *Yksilön ääni. Hyvinvointivaltio yhteisöjen ajalla*. Sitran raportteja 69. Helsinki.
- Musick, Marc A. & Sir John Wilson (2008) *Volunteers: A Social Profile*. Indiana University Press.
- Muurimäki, Kristo (2006) Paluu ruohonjuuritasolle. Teoksessa Hoikkala Tommi & Mikko Salasuo (toim.) *Prekaariuoska? Nuorisotutkimusseura*. (www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/prekaariuoska.pdf)
- Niemelä, Seppo & Maria Wakeham (2007) *Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman loppuraportti*. Oikeusministeriö. Helsinki. <http://www.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURlappertype=BlobServer&SSURlcontainer=Default&SSURlsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=OMTH%202007%2020%20Politiikkaoh%20loppuraportti%2028%20s.pdf&SSURlsscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1243790095342&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf>
- Niskanen, Jouni (2006) *Community Governance*. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A: Tutkimuksia 4, 137 s.
- Nylund, Marianne, Anne Birgitta Yeung (2005). Vapaaehtoisuuden anti, arvot ja osallisuus murroksessa. Teoksessa *Vapaaehtoistoiminta, anti, arvot ja osallisuus*. Vastapaino, Tampere. <http://www.vastapaino.fi/vp/images/tekstinaytteet/951-768-167-4.pdf>
- Oksanen, Ville (2012) Rahankeräyslaki uusiksi ja muita pieniä projekteja. Tietokone-lehti 17.9.2012. <http://blogit.tietokone.fi/lexoksanen/2012/09/17/rahankerayslaki-uusiksi-ja-muita-pienia-projekteja/>
- Onali, Anja (2008) Vapaaehtoisuus hankehallinnossa. Teoksessa: Hakkarainen, Outi ja Tiina Kontinen (toim.) *Vapaaehtoisuus kehitysyhteistyössä*. Kepa, Helsinki.
- Onali, Anja (2005) Kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyön rahoitus – renki vai isäntä. Teoksessa: Hakkarainen, Outi ja Anja Onali (toim.) *Suomi ja köyhdytetyt. Kehityskaaliike vuosituhannen vaihteessa*. Kepa, Helsinki.
- Pessi, Anne Birgitta, Tomi Oravasaari (2010) *Kansalaisjärjestötoiminnan ytimessä. Tutkimus RAY:n avustamien sosiaali- ja terveysjärjestöjen vapaaehtoistoiminnasta*. Avustustoiminnan raportteja 23. Raha-automaattiyhdistys. Helsinki. <http://www.kansalaisareena.fi/RAYraportti23.pdf>
- Pietilä, Hilikka (2007) *Nordic Welfare Society – A holistic women-friendly development strategy for eradicating poverty and building up an equal and just human society. Finland as a Case Study*. Paper University of Helsinki.
- Pietilä, Hilikka (2013) *Yli rajojen*. Into Kustannus, Helsinki.
- Pyykkönen, Miikka (2007) *Järjestäytyvät diasporat. Etnisyys, kansalaisuus, integraatio ja hallinta maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa*. Väitöskirja, Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research 306, Jyväskylän yliopisto.
- Roivainen, Irene, Anjariitta Korpela (toim., 2008) *Yhteisöt ja yhteisö – sosiaalityön lähtökohdat*. Ellibs, Tampere. Verkkojulkaisu: <http://www.uta.fi/yky/arkisto/ekirja2010/>
- Romppainen, Esko (2010) Vapaaehtoisuuteen perustuva järjestötoiminta ja sen oikeudelliset rajat – esimerkkialana sosiaali- ja terveysjärjestöt. Kansalaisareena. http://www.kansalaisareena.fi/Esko_Romppainen.pdf
- Saarikoski, Akuliina (2006) Irti kansalaisaktivismista – suora toiminta ja ja todellinen politiikka. Teoksessa Hoikkala Tommi & Mikko Salasuo (toim.) *Prekaariuoska? Nuorisotutkimusseura*. (www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/prekaariuoska.pdf)

- Saksela, Minna (2007) Maahanmuuttajajärjestöt sillanrakentajina maahanmuuttajien ja valtaväestön välillä. Teoksessa Mohsen Zakeri & Minna Tuunainen (toim.) *Osaamisen poluilla - maahanmuuttajien yhdistystoiminnan problematiikka*. Suomen Pakolaisapu, Helsinki.
- Salamon, Lester M., Sokolowski, Wojciech S. et. al. (2004) *Global Civil Society. Dimensions of the Nonprofit Sector. Volume Two*. Bloomfield: Kumarian Press. <http://www.jhu.edu/~cnp/about/index.html>
- Saloranta, Emma (2008) Kansalaisjärjestöjen kampanjoinnin monet kasvot. Järjestöjen kokemuksia kampanjoinnista poliittisen vaikuttamisen ja kansalaisten aktivoinnin välineenä. Opinnäytetyö, Metropolia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma.
- Saukkonen, Pasi (2010) *Kansalaisjärjestöt ja yhteiskunnalliset liikkeet. Suomen poliittinen järjestelmä*. Verkko-kirja. Helsingin yliopisto.
- Siisiäinen, Martti (1996) Mihin yhdistyksiä tarvitaan? Teoksessa Riikonen, Virve & Martti Siisiäinen (toim.) *Yhdistys 2000*. Opintotoiminnan keskusliitto, Helsinki.
- Siisiäinen, Martti & Tomi Kankainen (2009) Järjestötoiminnan tila ja tulevaisuudennäkymät Suomessa. Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan tutkimusjaosto. Julkaisematon, esitelmä 20.2.2009.
- Stranius, Leo (2009) Vaikuttaminen siirtyy kabineteista kaduille, verkkoon ja julkisuuteen. Vieraskynäkirjoitus, Helsingin Sanomat 11.7.2009. <http://leostranius.fi/kirjoituksia/kirjoituksia-vuodelta-2009/hs-vieraskyna-vaikuttaminen-siirtyy-kabineteista-kaduille-verkkoon-ja-julkisuuteen/>
- Stranius, Leo (2011) Kansalaisaktivismi murroksessa. <http://journalismikritiikki2011.wordpress.com/2011/11/11/kansalaisaktivismi-murroksessa/>
- Stranius, Leo ja Lasse Laaksonen (2010) Verkkovaikuttamista 2010-luvulla. Selvitys verkossa pääosin tai kokonaan tapahtuvan yhdistystoiminnan mahdollistamisesta. 8.11.2010.
- Suurpää, Leena (2011) Nuorten kansalaistoiminnan globaali vastuu. Arvoista politisoitumisen ehtoihin. Kommentti, Nuorisotutkimuksen verkkokanava, 25.5.2011. <http://www.kommentti.fi/suurpääkirjoitus/nuorten-kansalaistoiminnan-globaali-vastuu> – arvoista-politisoitumisen-ehtoihin
- Tuomivaara, Salla (2006) Media-ajan aktivismia. Teoksessa Nisula, Petteri & Mikko Metsämäki. *Aktivistit. Suomalaisten kansalaisliikkeiden tarina*. Edita, helsinki.
- Vanhanen, Matti (2006) Huput vai kasvot. Teoksessa Hoikkala Tommi & Mikko Salasuo (toim.) *Prekaari-ruoska?* Nuorisotutkimusseura. (www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/prekaariuoska.pdf)
- Viherä, Marja-Liisa (2010) Yhteiskunnan perusrakenne voi murtua. ITNyt. [http://www.itnyt.fi/node/1533-viherä-yhteiskunnan-perusrakenne-voi-murtua](http://www.itnyt.fi/node/1533-vihera-yhteiskunnan-perusrakenne-voi-murtua)
- Välimäki, Mikko (2007) Lahjoitukset yleishyödyllisen yhteisön varainhankintakeinona – rahankeräyssääntelyä ja veropolitiikkaa. Artikkelit: http://www.valimaki.com/org/lahjoitus_korjailtu.pdf
- Young, Iris Marion (2002) *Inclusion and Democracy*. Oxford University Press, Oxford.

Kansalaisyhteiskunta nyt

Kansalaisyhteiskunta nyt on tiivis paketti suomalaisesta kansalaisyhteiskunnasta, sen historiasta, toimijoista, toimintaympäristöstä, viranomaissuhteista ja tulevista suuntauksista.

Se on erityisesti tarkoitettu suomalaisille kansalaisjärjestöille, jotka vahvistavat globaalin etelän kansalaisyhteiskuntia yhdessä paikallisten kumppaneidensa kanssa. Tästä huolimatta selvitys sopii yhtä lailla kaikille suomalaisesta kansalaisyhteiskunnasta kiinnostuneille.

Suomalaisen kansalaisyhteiskunnan erityispiirteiden ja sen tuoman lisäarvon ohella Kansalaisyhteiskunta nyt käsittelee myös ongelmia, joita suomalaiset kansalaisjärjestöt voivat etelän kumppaneidensa kanssa jakaa. Niitä ovat esimerkiksi vaikeus saavuttaa kansalaisten aitoa osallistumista ja riittävien resurssien turvaaminen.

Kepan taustaselvitykset

Kepan taustaselvitykset -sarja tarjoaa tietoa kehityskysymyksistä. Sarjassa julkaistaan Kepan tekemiä tai tuottamia selvityksiä, seminaarimuistioita ja artikkeleita. Niissä käsitellään muun muassa Etelän kansalaisyhteiskuntia, kansalaisjärjestöjen kehitystyötä ja poliittista vaikuttamista, kehitysyhteistyötä, vaikuttavuuden arviointia ja kansainvälistä kauppapolitiikkaa. Tekstejä julkaistaan useilla kielillä.

Selvitykset ovat Kepan verkkosivuilla osoitteessa:
<http://www.kepa.fi/taustaselvitykset>